

ՊԵՐՃ ԹԷՐԶԵԱՆ

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

«ԱՐԵՒ»ի 24 Յունիս 2014-ի թիւին մէջ Կ.Ե.ի
«ԱՐԵՒ»ի Արարեալէն Ամսօրեայ Յաւելուածը
խորագրով լոյս տեսած յօդուածին առիթով

ԳԱՀԻՐԷ - 2014

ՊԱՏԱՍԽԱՆ
ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

ՊԵՐՃ ԹԷՐԶԵԱՆ

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

«ԱՐԵՒ»ի 24 Յունիս 2014-ի թիւին մէջ Կ.Ե.ի
«ԱՐԵՒ»ի Արաբերէն Ամսօրեայ Յաւելումաժը
խորագրով լոյս տեսած յօդուածին առիթով

ԳԱՀԻՐԷ - 2014

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱԲԱՆ	7
ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է	9
ԳԻՐՔ «ԱՐԵՒ» ՕՐԱԹԵՐԹԻ ԱՐԱԲԵՐԷՆ ՅԱԲԵԼՈՒԱԾԻ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ	33
Գլորգ ԵԱԶՆՃԵԱՆ	
ՊԵՐՃ ԹԷՐԶԵԱՆ – ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԴԻՄԱՆԿԱՐԻ ՓՈՐՁ	41
ՍՈՒՐԷՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ	
«ԱՐԵՒ»Ի ԱՐԱԲԵՐԷՆ ԱՄՍՕՐԵԱՅ ՅԱԲԵԼՈՒԱԾԸ	53
ԿԱՐՊՈՒԱ ԵԱԶՆՃԵԱՆ	

ՆԱԽԱԲԱՆ

Ներկայ գրքոյկին լոյս ընծայումը համագոր է չծրագրուած եւ չնախատեսուած ծննդաբերութեան մը:

Ինչպէս ընթերցողը պիտի նկատէ, գրքոյկին լոյս ընծայումը կը նպատակադրէ հանրութիւնը լուսաբանել՝ պատասխանելով «Արեւ»ի 24 Յունիս 2014-ի թիւին մէջ, ««Արեւ»ի Արաբերէն Ամսօրեայ Յանձնաժողով» գրքոյկի մասին Տիար Կարպիս Եազըճեանի ստորագրութեամբ տեղ գտած երկար յօդուածի մը, որ դժբախտաբար վիրաւորական բովանդակութիւն ունի:

Մամուլի աւանդութիւնները եթէ յարգուէին, տողերս գրողը իր տալիք պատասխանին համար իրաւունք պիտի ունենար «Արեւ»ի խմբագրութենէն պահանջելու Տիար Կ. Եազըճեանի յատկացուած սինակներուն չափով տեղ յատկացնել իրեն:

Այսուհանդերձ, նոյնիսկ եթէ «Արեւ»ի պատասխանատուները սկզբունքով ընդառաջէին տողերս գրողին առաջարկին, այլ դժուարութիւն մը պիտի արգելակէր այդ առաջադրութեան գործադրութիւնը: Արդարեւ, Տիար Եազըճեանի գրութեան պատասխան-գրութիւնը, իր բովանդակած բազմաթիւ կարեւոր լուսաբանութիւններուն բերումով շատ աւելի երկար է՝ քան Տիար Եազըճեանի խնդրոյ առարկայ գրութիւնը:

Տուեալ պայմաններուն տակ յարմար դատուեցաւ, տողերս գրողին պատասխանին հետ, նոյն կողքին տակ հրատարակել Տիար Կ. Եազըճեանի ցաւառիթ յօդուածը, որպէսզի ընթերցողը գաղափար ունենայ թէ խօսքը ինչի մասին է:

* * *

Կեանքի մէջ երբեմն երեւոյթներ կան, որոնք անբացատրելի են:

Այսպէս, ճիշդ այն ժամանակ, երբ Տիար Կ. Եազըճեան հաւանաբար իր նշեալ յօդուածը կը պատրաստէր, եւ որուն նպատակը կարծեք թէ գլխաւորաբար տողերս գրողը վարկաբեկելն էր, նոյն օրերուն հայրե-

նիքի մեջ ՌԱԿ-ի Հանրապետական Վարչութեան ատենադպիր եւ ՀՀ ԳԱԱ Պատմութեան Ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, Երեւանի Պետական եւ Գլաձոր համալսարաններու դասախօս Դոկտ. Սուրէն Սարգսեան ուսումնասիրութիւն մը պատրաստած է տողերս գրողին հրատարակուած գործերուն մասին, «Պերճ Թերզեան – Ստեղծագործական Դիմանկարի Փորձ» խորագրով, ինչ որ բոլորովին անակնկալի բերաւ զիս:

Նկատի ունենալով որ այդ ուսումնասիրութեան մեջ կան անձիս ուղղուած շատ մը գերադրական գնահատականներ, որոնք համեստութիւնս կը վիրաւորեն, այլ պայմաններու տակ հազիւ թէ համարձակէի ձեռնարկել անոր հրատարակութեան:

Սակայն նկատի ունենալով Տիար Կ. Եազըճեանի յօդուածին վիրաւորական բնոյթը, յարմար դատուեցաւ ներկայ գրքոյկին մեջ ընդգրկել այդ ուսումնասիրութիւնը, որպէսզի ընթերցողը առիթը ունենայ ծանօթանալու նոյն անձին մասին եւ նոյն գաղափարաբանութեան հետեւող երկու իրարմէ տարբեր նկարագիր պարզող անձերու հակոտնեայ տեսակէտներուն:

Տեղին պիտի ըլլար շնորհակալութիւն յայտնել ծանրակշիռ գիտաշխատող Դոկտ. Սուրէն Սարգսեանին, որ ճիգ թափած եւ ժամանակ յատկացուցած է անաչառօրէն ուսումնասիրելու գիրքերուս եւ գրքոյկներուս համեստ բովանդակութիւնը:

Դոկտ. Սուրէն Սարգսեանի ուսումնասիրութիւնը Տիար Կ. Եազըճեանի վիրաւորանքը մեղմացնող բալասանի դերը ունեցաւ:

* * *

Ասկէ գատ, հայրենաբնակ, լիբանանահայ ներհուն մտաւորական եւ պատմաբան Դոկտ. Գէորգ Եազըճեան, որ անցեալին գրախօսած է նախորդ գիրքերս, այս անգամ եւս չէր զլացած գրախօսելու «Արեւ»ի Արաբերէն Ամսօրեայ Յաւելուածը» գրքոյկս, որուն համար իրեն հրապարակային շնորհակալութիւն կը յայտնեմ:

Համապատկերը ամբողջացնելու համար, այդ գրախօսականը եւս ընդգրկուած է ներկայ գրքոյկին մեջ:

* * *

Յիշեալ չորս նիւթերուն միատեղ լոյս ընծայումով, իրականացած է չճրագրուած եւ չնախատեսուած այս գրքոյկին հրատարակութիւնը:

Յուլիս 2014

ՊԵՐՃ ԹԵՐԶԵԱՆ

ՊԵՏԱՍԽԱՆ ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Վերջերս լոյս տեսած «Արեւ»ի Արաբերէն Ամսօրեայ Յաւելուածը՝ խորագրով գրքոյկիս մասին, «Արեւ»ի 24 Յունիս 2014-ի թիւին մէջ, Հայ Ազգային Հիմնադրամի («Արեւ»ի հրատարակիչ մարմին) ատենապետ Տիար Կարպիս Եազըճեան երկար յօդուած մը ստորագրած է, ուր կըսէ. **«Գրութեան (իմա՝ գրքոյկին) մէջ կարգ մը հարցերու մասին կուզենք առաւել տեղեկութիւններ տալ, պատմութիւնը ամբողջացնելու նպատակաւ, բաներ, որոնք կրնան վրիպած () ըլլալ հեղինակէն»:**

Տիար Եազըճեանի այդ յօդուածին ամբողջութիւնը կարդալէ յետոյ, ցաւալիօրէն կը պարզուի, թէ հոն յաւելեալ տեղեկութիւններ տալէ աւելի, յատուկ աշխատանք տարուած է հաստատ իրողութիւնները աղաւաղելու եւ ծայրայեղօրէն անբարեացակամ ոգիէ մղուելով, փորձ կատարուած է գրքոյկին հեղինակը ամէն գնով վարկաբեկելու:

Հարկադրաբար եւ ակամայ կանդրադառնամ Տիար Եազըճեանի յօդուածին, ամփոսալով կորուստը այն թանկագին ժամանակին, զոր կը նախընտրէի աւելի օգտակար բանի մը տրամադրել:

Արդարեւ, խոր ցաւով կարճանագրեմ թէ երբեք պիտի չուզէի տեսնել «հին» բարեկամի մը իջնելը այդ յօդուածով ցուցաբերուած արտայայտութեան անբաղձալի մակարդակին եւ մանաւանդ անդրադառնալ անոր:

Սակայն եթէ այդ յօդուածը անպատասխան մնար, կրնար այն թիւր տպաւորութիւնը ստեղծուիլ, թէ հոն տեղ գտած քմածին մեկնաբանութիւնները, չարամիտ վերագրումները եւ նպատակաւոր խեղաթիւրումները իրականութիւն են:

Շարունակելէ առաջ, կարելոր է նշել թէ խնդրոյ առարկայ յօդուածին լեզուն տեղ-տեղ այնքան անհասկնալի է, որ յայտնի չէ թէ գրողը ինչ ըսել կուզէ:

* * *

Տիար Եազրճեանի յօդուածը ընդհանուր առմամբ բեմականացումն է «Արեւ»ի Արաբերէն Ամսօրեայ Յաւելուածին Մայիս 2009-ի թիւին շուրջ յառաջացած տարակարծութեան յաջորդող դէպքերուն:

Յօդուածագիրը չէ վարանած այդ դէպքերը ըստ կամս ձեւափոխելու, զանոնք պատշաճեցնելու իր երեւակայութեան մէջ ինքզինքին վերապահած «մտքով եւ հոգիով մեծ» մարդու կերպարին:

ՄԱՅԻՍ 2009-Ի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Օրինակի համար, երբ Տիար Եազրճեան կ'անդրադառնայ մէկ կողմէ յաւելուածին խմբագրին ու տողերս գրողին, եւ միւս կողմէ ՀԱՀ-ի վարչութեան անդամներուն միջեւ Մայիս 2009-ին կայացած հանդիպումին, ուր պարզապէս կարծիքներու փոխանակում տեղի կունենար, կը գրէ. «...Պրն. Թերզեան, ինչպէս միշտ ինքզինք ԱԻԵԼԻ ԳԻՏԱԿ, ԱՄԵՆԱԳԷՏ ՈՒ ԳԵՐԱԴԱՍ ՀԱՄԱՐԵԼՈՎ մեղադրեց բոլորի անգիտութիւնը՝ եւ մանաւանդ Ատենապետին...» (գլխագրումները՝ մեզմէ-Պ.Թ.):

ԱՆՃԻՇԴ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ: Այդ հանդիպումին անգիտութեան մասին որեւէ խօսք չէ եղած, այլ պարզապէս յաւելուածին խմբագրին կողմէ ներկայացուած է համոզիչ վաւերաթուղթ մը (Տիար Եազրճեան այդ մասին բնաւ չի խօսիր), որ կը փաստէր ՀԱՀ-ի վարչութեան անդամներուն մեծամասնութեան պաշտպանած թէզին հիմնաւորուած չըլլալը:

Սակայն Տիար Եազրճեան կամովին ուզած է հագուիլ անգիտութեամբ մեղադրուած գոհի պատմութեանը, յետոյ շարունակելու իր յօդուածը՝ ինքզինք ներկայացնելով որպէս գաղութահայ կեանքի մէջ 64 տարիներու ընթացքին իր թուած ոչ նուազ քան ինը բնագաւառներու մէջ ունեցած «համեստօրէն ու առանց շեփորումի զեղուն գործունէութիւնը»:

Հոս կ'արժէ հաստատել թէ մարդոց վաստակը չի չափուիր իրենց գործունէութեան տարիներուն թիւով, այլ այդ տարիներուն ընթացքին իրենց ձեռք բերած շօշափելի եւ բացառիկ իրագործումներով, անշուշտ եթէ գոյութիւն ունին:

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾԸ ԴԱԴԴԵՑՆԵԼՈՒ ՀԱԻԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Այժմ անցնինք Տիար Եազրճեանի յօդուածին մէջ տեղ գտած յաջորդ խեղաթիւրումին:

Ան կը գրէ. «Պրն. Թերզեան ջանաց ինքզինք պարտադրել, անուղղակի նշելով յաւելուածի դադրեցման հաւանականութիւնը...»:

Տիար Եազըճեան հաշուի չառնէր որ յաւելուածը, որուն սեփականատէրը Հայ Ազգային Հիմնադրամն էր, լոյս կը տեսնէր իբր արդիւնք երկու վարչութիւններու՝ Հայ Ազգային Հիմնադրամի եւ Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի միջեւ կայացած համաձայնութեան:

2009 Մայիսին տողերս գրողը մաս չէր կազմեր այդ զոյգ կառոյցներէն որեւէ մէկուն վարչութեան եւ հետեւաբար չէր կրնար,- այդ ալ ինքնագլուխ,- խօսիլ յաւելուածի դադրեցումին մասին:

Հանդիպումին ընթացքին եղած խօսակցութիւնը կը վերաբերէր չհիմնաւորուած պատճառաբանութեամբ յօդուածս վերցնելու պարագային՝ յաւելուածին աշխատակցութիւնս դադրեցնելուն եւ ոչ թէ յաւելուածը դադրեցնելուն:

ԵՐԵՔ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Տիար Եազըճեան իր յօդուածին մէջ տարբեր առիթներով կ'անդրադառնայ երեք նամակներու եւ երեքին պարագային ալ սխալ մեկնաբանութիւններ կու տայ:

Ա- ՀԱՀ-ի 20 Դեկտեմբեր 1999 թուակիր նամակ

Տիար Եազըճեան գրքոյկիս էջ 25-ի 8-րդ ծանօթագրութենէն արտագրելով կը գրէ. «ՀԱՀ-ի Վարչութիւնը տողերս գրողին (Պ.Թ.) ուղղուած իր 20 Դեկտ. 1999 թուակիր նամակով կը տեղեկացնէր, թէ Պրն. Նորայր Տեօվլէթեան այնուհետեւ պիտի կատարէր բովանդակութեան հետեւելու յանձնառութիւնը»:

Ապա, իր կողմէ կ'աւելցնէ. «Հետաքրքրական է գիտնալ, թէ այս մասին ՀԱՀ-ի Վարչութիւնը ինչո՞ւ, իբր ի՞նչ կամ ո՞վ այդ ալ նամակով պիտի տեղեկացնէր իրեն»:

Ի պատասխան Տիար Եազըճեանի յայտնած զարմանքին, ունեցած հետաքրքրութեան եւ կատարած հարցադրումներուն, ստորեւ կը ներկայացնեմ ՀԱՀ-ի 20 Դեկտեմբեր 1999-ի նամակին պատճէնը, որ ի դէպ ստորագրուած է նոյն ինքն Տիար Եազըճեանի կողմէ՝ որպէս ՀԱՀ-ի ատենապետ եւ երկրորդ անձէ մը՝ որպէս ՀԱՀ-ի ատենադպիր (Գրիգոր Մարգարեան, այժմ ողբացեալ):

Կը յուսամ որ Տիար Եազըճեան կը ճանչնայ իր ստորագրութիւնը եւ կասկածի չենթարկէր անոր վաւերականութիւնը:

Հարկ է որ խոստովանիմ թե գրքոյկիս մէջ այս նամակին անդրադարձած եմ առանց այլ նամակներու նման անոր պատճէնը հրատարակելու, խուսափելու համար «Բարեկամ»իս նկարագրին ժխտական մէկ երեսակը բացայայտելէ: Բայց այժմ Տիար Եազըճեանի հարցապնդումները կը մղեն որ նամակը հրատարակուի եւ այդ առիթով ալ լուսաբանուի:

Ընթերցողը պիտի նկատէ թէ ՀԱՀ-ի կողմէ տողերս գրողին ուղղուած յիշեալ նամակին մէջ ըսուած է. **«Պարագաներու բերումով, վերջին քանի մը ամիսներու ընթացքին, կարելիութիւնը չունեցաք մօտէն հետեւելու «Արեւ» օրաթերթի ամսօրեայ արաբերէն յաւելումածին հրատարակութեանը ... եւ այլն»:**

Արդ, ի՞նչ էր այդ երեւոյթին դրդապատճառը:

«Արեւ»ի յաւելումածին հրատարակութեան առաջին օրէն համաձայնութիւն գոյացած էր որ Տիար Եազըճեան ՀԱՀ-ի վարչութեան կողմէ կարդայ յաւելումածին սրբագրուած վերջնական փորձը, որպէսզի ծանօթանայ անոր բովանդակութեան նախքան տպարան ղրկուիլը:

Յաւելումածին պատասխանատու խմբագիրը պատմական գիտելիքներու կողքին խոր կերպով կը տիրապետէ արաբերէնին: Պատճառն այն է, որ իր հայրը արաբերէնի ուսուցիչ ըլլալով, խստապահանջ կերպով մանկութենէն սկսեալ հետեւած է իր զաւկին արաբերէնի իւրացումին: Արդիւնքը՝ ան արաբերէնի կը տիրապետէ մասնագէտ լեզուագէտի մը մակարդակով, կամ թերեւս աւելի:

Հետեւաբար իր սրբագրած փորձերը, մինչեւ որ վերջնական փուլին հասնէին, արդէն կըլլային անսխալ եւ անթերի, բացի երբեմն սպրդած կարգ մը տպագրական վրիպակներէ կամ ճշգրտումի կարօտ օտար անուններէ, որոնցմով տողերս գրողը կը զբաղէր:

Այսպիսով, Տիար Եազըճեանի ղրկուած վերջնական փորձերը, կարելի է ըսել, գէթ լեզուականօրէն անթերի էին:

Յաւելումածին յաջորդական թիւերուն վերջնական փորձերը ամէն ամիս Տիար Եազըճեանի կողմէ կարդացուելէ յետոյ տպարան կը ղրկուէին:

Այս դրութիւնը յաւելումածին լոյս ընծայումի առաջին օրէն մինչեւ մէկ ու կէս տարի բնականոն կընթանար:

Սակայն Տիար Եազըճեան անկէ յետոյ, ինչպէս կ'ըսեն, սկսաւ «իւր դերը ապրիլ» եւ ճիգ թափել իր թոյլ գրական արաբերէնով սրբագրելու

արաբագետ խմբագրին կողմէ քանի մը անգամ վերանայուած փորձերը:

Այս ուղղութեամբ ան տողերս գրողին հետ հեռաձայնային կապ պահելով, լեզուական տարրական հարցերու մասին ստուգումներ կը կատարէր, անյարմար կացութիւն մը ստեղծելով:

Յաւելուածը «սրբագրելու» իր աւելորդ ճիգերուն մասին չէի ուզեր հեռաձայնով իմ կարծիքս յայտնել, նախընտրելով անձնական հանդիպումի մը ընթացքին այդ մասին իրեն խօսիլ:

Առիթով մը, մեր գլուխ գլխի եղած մէկ պահուն, փորձեցի նրբօրէն դիտել տալ թէ յաւելուածը իրեն կը դրկուի բովանդակութեան տեղեկանալու եւ ոչ թէ սրբագրելու համար, ինչ որ անտեղիօրէն կը յապաղեցնէր անոր տպագրութիւնը:

Բարեկամաբար ըսած խօսքերուս հանդէպ ունեցած իր պոռթկումը շշմեցուց զիս: Բացատրեցի թէ նպատակս երբեք զինք վիրաւորել չէր. պարզապէս գործին սահուն ընթացքն ապահովելու համար էր որ կը խօսէի:

Այդ առիթով աւելցուցի թէ այնուհետեւ պիտի չկարենայի զբաղիլ յաւելուածով:

Այս բոլորին մէջ դրական երեւոյթը այն էր, որ երկուքս ալ համաձայնեցանք թէ յաւելուածին առիթով մեր ունեցած տարակարծութիւնը պատճառ չդառնայ մեր յարաբերութիւններուն վատթարացումին կամ խզումին: Այդպէս ալ եղաւ:

Այդ ճնշիչ պատահարէն ետք, երբ այլեւս հրաժարած էի յաւելուածով զբաղելէ, ան քանի մը ամիս լոյս տեսաւ ուղեկորոյս նաւու մը տպաւորութիւնը ձգելով: Պատճառը անատակ անձերու կողմէ եղած միջամտութիւններն էին:

Այս կացութեան մէջ, օր մը ՀԱՀ-ի գանձապահ Տիար Նորայր Տեօվլէթեան՝ տասնամեակներու գործակից բարեկամ մը (ներկայիս ՌԱԿ-ի Եգիպտոսի Շրջանային Վարչութեան պատուոյ ատենապետ), ՀԱՀ-ի վարչութեան կողմէ ինծի ուղղուած՝ վերել յիշուած 20 Դեկտեմբեր 1999 թուակիր նամակը կը բերէր:

Դժուար կացութիւն մըն էր: Տիար Նորայր Տեօվլէթեան կը պնդէր որ եղած առաջարկը ընդունէի:

Իմ կարգիս, ինքզինքս կը համոզէի որ երկու տարիէ ի վեր սկսած ազգային առումով յաջող նախաձեռնութիւն մը պէտք չէ տուի՞նք ներքին անհասկացողութիւններու պատճառով եւ ընդունեցի եղած առաջարկը:

Այդ օրէն սկսեալ ՀԱՀ-ի վարչութեան կողմէ որպէս պատասխանատու նշանակուեցաւ Տիար Նորայր Տեօվլեթեանը, որ փոխարինեց մինչ այդ նոյն դերը կատարող Տիար Կարպիս Եազըճեանը:

Այս կարգադրութենէն յետոյ, որ գրաւոր կերպով փաստագրուած է, որեւէ նոր տնօրինում չէ եղած:

Տիար Եազըճեան լեզուական աճապարարութեան դիմելով կ'ըսէ. «Պրն. Տեօվլեթեան բովանդակութեան հսկելու եւ ոչ թէ հետեւելու (կէրելի ինք զիտէ այս երկու եզրերուն իմաստային խոր տարբերութիւնը...- Պ.Թ.) յանձնառութիւնը ստանձնեց կարճ շրջանի մը համար միայն, ապա այդ պարտականութիւնը վերադարձաւ տողերս գրողին» (իմա՝ Կ.Ե.-ի):

Անշուշտ, Տիար Եազըճեանի յիշած այս վերջին փոփոխութեան մասին յաւելուածին խմբագրութիւնը չէ տեղեկացուած, բայց կը բաւէ որ Տիար Եազըճեանի մտքին մէջ հարցերը այդպէս դասաւորուած են...:

Այս բաժինը թերեւս հարկ եղածէն աւելի տեղ գրաւեց, սակայն ան ցայտուն կերպով կը ցուցնէ Տիար Եազըճեանի ցուցաբերած անլուրջ մօտեցումը, որ իր յօդուածին ընթերցումին ամբողջ ընթացքին շարունակ գլուխ կը ցցէ:

Բ- Տոքթ. Մոհամէտ Ռիֆաաթի կողմէ ՀԱՀ-ի վարչութեան ուղղուած 8 Յունիս 2009 թուակիր հրաժարական նամակ

Տիար Եազըճեան իր յօդուածին մէջ մտաւորական անպարկեշտութեան նոր օրինակ մը եւս կու տայ, հաւաստելով թէ ՀԱՀ-ի վարչութիւնը վերը նշուած նամակը չէ ստացած եւ այդ նամակը անիմաստ էր, քանի արդէն որոշուած էր յաւելուածի դադրեցումը, ուստի եւ՝ խմբագրին գործունէութիւնը:

Իրողութիւնն այն է որ Տոքթ. Մոհամէտ Ռիֆաաթ իր հրաժարական նամակը յանձնած է ՀԱՀ-ի վարչութեան ատենադպիր Գրիգոր Մարգարեանի եւ վերջինս այդ մասին տեղեկացուցած է ՀԱՀ-ի վարչութեան բոլոր անդամներուն:

Դարձեալ իրողութեան խեղաթիւրում:

Տիար Եազըճեան կ'ուզէ հաւատացնել թէ յաւելուածը դադրած է ՀԱՀ-ի վարչութեան որոշումով եւ ոչ թէ իբր հետեւանք խմբագրին հրաժարումին, որ չափազանց վիրաւորուած էր ՀԱՀ-ի վարչութեան փոխ-ատենապետին իրեն հանդէպ ունեցած վերաբերումէն:

Տիար Եազրճեանի այս երեւակայածին մեկնաբանութիւնը խայտառակ վիճակէ մը դուրս գալու անճարակ փորձ մըն է:

Տիար Եազրճեանի գրութեան մէջ հակասական արտայայտութիւններ կան յաւելուածը դադրեցնելու որոշումին մասին:

Ինչպէս տեսանք, ան առաջին առիթով կամբաստանէ տողերս գրողը, որ «**Պրն. Թէրզեան ջանաց ինքզինք պարտադրել, անուղղակի նշելով յաւելուածի դադրեցման հաւանականութիւնը...**»:

Եթէ Տիար Եազրճեանի ըսածին պէս, ՀԱՀ-ի վարչութիւնը որոշում առած էր յաւելուածը դադրեցնելու մասին, ինչո՞ւ Մայիս 2009-ի հանդիպումին այդ որոշումը չտեղեկացուեցաւ խմբագրին կամ տողերս գրողին:

Այլ տեղ մը, Տիար Եազրճեան կը գրէ. «**...վարչութիւնը նոյնպէս շնորհակալութեամբ ողջունեց Յաւելուածի դադրեցումը...**»:

Հետաքրքրական է հարց տալ թէ՞ ի՞նչ կը նշանակէ վարչութիւնը նոյնպէս շնորհակալութեամբ ողջունեց յաւելուածին դադրեցումը: Արդե՞օք դադրեցումի որոշումը ուրիշ մարմին մը առած էր եւ ՀԱՀ-ի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ կողջունէր այդ որոշումը:

Վերջին հարցում մը եւս: Եթէ ՀԱՀ-ի վարչութիւնը որոշած էր յաւելուածը դադրեցնել, ի՞նչ կարիք կար յաւելուածին Մայիսի թիւը տպելու եւ անտեղի տարակարծութիւն ստեղծելու: Ի՞նչ պիտի պատահէր, եթէ յաւելուածը փոխանակ Յունիս 2009-ին դադրեցուելու, Մայիս 2009-ին դադրեցուէր: Այս բոլորը ցոյց կու տան թէ յաւելուածի դադրեցումի որոշումին մասին Տիար Եազրճեան անոր դադարումէն հինգ տարի յետոյ նոր բեմադրութիւն մը կը սարքէ:

Գ- Տոքթ. Մոհամետ Ռիֆաաթի կողմէ 9 Յունիս 2009 թուակիր՝ Գահիրէի Թեմական Ժողովին ուղղուած յուշագիր

Աւելի քան տարի մը առաջ, երբ Տիար Եազրճեանի հետ կը խօսէի վերոնշեալ յուշագրին եւ Ազգային Առաջնորդարանին կողմէ անոր տրուած պատասխանին մասին, ան առանց այլեւայլի կը պնդէր թէ նման նամակ գոյութիւն չունի, որովհետեւ եթէ այդպիսի նամակ մը գոյութիւն ունենար, ինք որպէս Թեմական Ժողովի փոխ-ատենապետ այդ մասին տեղեակ պիտի ըլլար: Վիճաբանութիւնը շարունակելը անելորդ էր:

Յետագային ստուգեցի թէ խնդրոյ առարկայ նամակին որոշումը կայացնող Թեմական Ժողովի նիստին ինք բացակայ էր:

Երբ «Արեւ»ի արաբերեն յաւելուածին մասին գրքոյկս կը կազմէի, այդ յուշագրին եւ Ազգային Առաջնորդարանի անոր տուած պատասխանին մասին գրեցի: Նոյնպէս, արտագրեցի Թեմական Ժողովին այդ մասին ձգած արձանագրութիւնը:

Տիար Եազրճեան գրքոյկիս մէջ տրուած տուեալները կարդալով, բռնկած է եւ անվայել ու շատ թափանցիկ վերագրումներ կատարած:

Այսպէս, այդ մասին իր յօդուածին մէջ ան կը գրէ.

«Գալով Դոկտ. Ռէֆաաթի 9 Յունիս 2009-ին Թեմական Ժողովին ուղղուած բողոքագիրին (էջ 60-65) ՏԵՐԸ ԳԻՏԵ ՈՐՈՒՆ ՄՏԱՅՂԱՅՈՒՄՈՎ ՈՒ ՅՈՒՑՄՈՒՆՔՈՎ (ԴԺՈՒԱՐ ԶԷ ԿՌԱՆԵԼԸ), պարզապէս վարկաբեկելու համար Պրն. Նուպար Սիմոնեանը, ՀԱՇԻԻ ՄԱՔՐԵ-ԼՈՒ ԱՆԱՐԳ ԵՒ ԶԱԽՈՂ ՓՈՐՁ ՄԸՆ ԷՐ....» (գլխագրումները՝ մեզմէ - Պ.Թ.):

Այս պարբերութիւնը կարդալով, ընթերցողը այնպէս պիտի հասկնայ, թէ Տոքթ. Մոհամէտ Ռիֆաաթ Թեմական Ժողովին նամակ գրելու համար ցուցմունքի կը կարօտի եւ այդ ցուցմունքը իրեն տրուած է այլոց կողմէ պարզապէս Պարոն Նուպար Սիմոնեանը վարկաբեկելու համար:

Տիար Եազրճեան դժբախտաբար ինքզինք ծիծաղելի կացութեան մէջ կը դնէ: Արդարեւ, ամէն ոք գիտէ թէ յարգելի Պարոն Նուպար Սիմոնեանը վարկաբեկելու համար միջնորդի կարիքը չկայ, քանի որ ան իր սեփական արարքներով կրնայ ինքզինք վարկաբեկել (վկայ՝ Տոքթ. Մոհամէտ Ռիֆաաթի հետ ունեցած իր բախումին պատմութիւնը):

Ի միջի այլոց, Տիար Եազրճեան երբ կը խօսի Տոքթ. Մոհամէտ Ռիֆաաթի եւ Տիար Նուպար Սիմոնեանի հանդիպումին մասին, գեղազիտական գործողութիւն մը ընելով, այդ մասին կը գրէ. «Երբ Պրն. Սիմոնեան գացած է «Արեւ»ի խմբագրատուն շատ քաղաքավարի Դոկտ. Ռէֆաաթին յայտարարելու, թէ ինք գործ չունի խմբագրատան մէջ ու պէտք է պարպէ տարիներ իր «սեփական» գրասենեակը նկատած բաժինը, պարոնը՝ Ի ՎԵՐՋՈՅ ՊԱՇՏՕՆԵԱՅ ՄԸ, վարչութեան փոխ-ատենապետին հետ սկսած է խօսիլ անպատշաճ եւ ամօթալի ոճով, ուստի Պրն. Սիմոնեան ստիպուած ձայնը բարձրացուցած է ու վիճաբանութիւնը շիկացած է...» (գլխագրումները՝ մեզմէ - Պ.Թ.):

Այս բոլորին մէջ մենք պիտի չքննենք թէ ո՞վ որմէ՞ առաջ սկսաւ ձայնը բարձրացնել եւ ինչո՞ւ: Կարելորը Տիար Եազրճեանի արտայայ-

տութիւնն է խմբագրին մասին որ՝ Ի ՎԵՐՋՈՅ ՊԱՇՏՕՆԵԱՅ ՄԸՆ Է: Կերէի այնպէս պէտք է հասկնալ թէ՝ եթէ պատահի որ ան անարգութի, ձայնը բարձրացնելու իրաւունք չունի:

Հետաքրքրական է նաեւ կարդալ Թեմական Ժողովի փոխ-ատենապետ Տիար Կարպիս Եազըճեանի գերագոյն վճիռը Թեմական Ժողովին եւ անոր ատենապետին կայացուցած որոշումին մասին:

Այսպէս, Տիար Եազըճեան կը գրէ. **«Իսկ Պրն. Ատենապետին սոյն նամակը ինքնուրոյն կարդալն ու հաւանութիւն տալը առանց Ժողովականներու քննարկման ենթարկելն ու հաւանութիւնը ստանալը եւ ապա գործադրելը ՀԱՎԱԿԱՆՈՆԱԳՐԱԿԱՆ Է ՌԻ ԿԸ ՆԿԱՏՈՒԻ ՄՆՎԱԻԷՐ»** (լեզուն եւ ուղղագրութիւնը պահպանուած են նոյնութեամբ – գլխագրումները՝ մեզմէ - Պ.Թ.):

Ինչպէս կը տեսնուի, Տիար Եազըճեան ինքզինք բոլորէն գերադաս կը նկատէ, սակայն ուրիշներուն կը վերագրէ այդ մօտեցումը:

Կարծէ նշել թէ Թեմական Ժողովը Տոքթ. Մոհամետ Ռիֆաաթի մասին իր կայացուցած որոշումը ձեւակերպած է հետեւեալ ձեւով. **«Այնուհետեւ որոշուեցաւ պատասխան նամակ մը գրել եւ զինք հրաւիրել Առաջնորդարան՝ Սրբազան Հօր եւ Թեմականի ատենապետին հետ հանդիպումի, որուն ընթացքին յանձնուի նամակը»:**

Տիար Եազըճեան չէ նկատած թէ Թեմական Ժողովը պայման չէ դրած որ դրկուելիք նամակը Ժողովականները կարդան եւ իրենց հաւանութիւնը յայտնեն, այլ պարզապէս թելադրած է Թեմական Ժողովի կողմէ նամակի մը գրութիւնը, զոր բնականաբար կը գործադրէ Թեմական Ժողովի դիւանը:

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑ

Տիար Եազըճեան յայտնօրէն չէ հետաքրքրուած յաւելուածին բովանդակութեամբ: Ըստ երեւոյթին իր հետաքրքրութիւնը աւելի կեդրոնացած է մանրութներու վրայ, ինչպէս իր կամ ուրիշներու հանգամանքներուն անտեսումը կամ յիշատակումը եւ այդ ուղղութեամբ իր ցուցաբերած «վեհանձն» վերաբերումը:

Այսպէս, ան խօսելով յաւելուածին վերջին փորձը կարդալու իր յանձնառութեան մասին, կը յայտարարէ. **«... (պատասխանատուն ըլլալու հանգամանքս չպարտադրեցի հրապարակել)»:**

Նոյնպէս, ան այլ տեղ մը կը գրէ թէ յաւելուածի Յունուար 2008-ի թիւին մէջ նկատած է. **«... որ Պրն. Թերզեան, առանց վարչութեան**

կարծիքը առնելու, ոչ ալ տեղեկացնելու, ինքզինքին «հայկական նիւթերու խորհրդատու» տիտղոսը տուած ու հրապարակած է», եւ կաւելցնէ. «Խնդիր չյարուցանելու գիտակցութեամբ լռելեայն անցուցի, թերանալով վարչական ընկերներս տեղեակ պահելէ»: Առաջին ատթիւ կուգենք նշել թէ այս արտայայտութիւնը ցոյց կու տայ թէ իր վարչական ընկերները յաւելուածը չէին կարդար եւ կարիքը ունէին իր տալիք տեղեկութիւններուն:

Տիար Եազըճեան կը մոռնայ թէ իր ստորագրութեամբ տողերս գրողին ուղղուած 20 Դեկտեմբեր 1999 թուակիր նամակին մէջ (տեսնել էջ 12) գրուած է. «...վարչութիւնը յարմար նկատեց Ձեզի առաջարկել սոյն գրութեամբ որ Յունուար 2000-էն սկսեալ կրկին ստանձնէք «Արեւ» Արաբերէն Ամսօրեայ Յաւելուածին ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀՄԿՈՂՈՒԹԻՒՆԸ, խորհրդակցաբար վարչութեանս հետ, որ իր կողմէ պատասխանատու նշանակած է ... Պր. Նորայր Տէօվլէթեանը» (գլխագրումը՝ մեզմէ - Պ.Թ.):

Տիար Եազըճեան վստահաբար գիտէ թէ խմբագրութեան հսկողութիւնը աւելի ընդգրկուն եւ համապարփակ ըմբռնում մըն է, քան «հայկական նիւթերու խորհրդատու»ն, զոր գործածելու համար յատուկ աղերսագիր ներկայացնելու հարց պէտք չէ յարուցուի:

Այս առիթով կարելոր է յստակացնել թէ շատ անպատեհ պիտի ըլլար «խմբագրութեան հսկող» եզրը արաբերէնի թարգմանել եւ այդ հանգամանքով յաւելուածին տիտղոսաթերթին վրայ երկու անուն դնել, մին տողերս գրողինը, միւսը՝ ՀԱՀ-ի վարչութեան կողմէ յաւելուածին բովանդակութիւնը կարդացող անձին:

Հարկ է որ նշեմ, թէ Հայ Կաթողիկէ նուիրապետութեան մէջ բարձրաստիճան կղերական մը, որ առաջին օրէն մօտէն կը հետեւէր «Արեւ»ի յաւելուածին, քանիցս իրաւացիօրէն տողերս գրողին դիտել տուած էր որ յաւելուածը հայկական պարբերական մը ըլլալով հանդերձ, խմբագրական կազմին մէջ հայկական անուն չկար:

Այս թելադրութիւնը ի մտի ունենալով եւ խմբագրէն գերադաս տիտղոսաւորներու անուններ չդնելու մտահոգութեամբ, յարմար դատուեցաւ աւելի համեստ «հայկական նիւթերու խորհրդատու»ի հանգամանքը որդեգրել՝ այդ մասին խմբագրին հետ ալ խորհրդակցելով: Այս ձեւով կիրականանար նաեւ խմբագրական կազմին մէջ հայկական անունի մը ներկայութիւնը:

Տիար Եազըճեան շատ լաւ գիտէ թէ ինչ էր յաւելուածին հրատարակութեան եւ խմբագրութեան մէջ տողերս գրողին ունեցած եւ

չյայտարարուած դերին տարողութիւնը: Սակայն, քանի որ ինք անոր հանդէպ «լաւ տրամադրուած է», կը փորձէ անոր գործած «մահացու մեղքերը» յայտնաբերել:

Այստեղ Տիար Եազըճեանի ընտրողական դիտարկումէն գիտակցաբար վրիպած է ուրիշ պարագայ մը, զոր կուզէինք իր ուշադրութեան յանձնել:

Յաւելուածին խմբագիրը առաջին օրէն սովորութիւն ըրած էր իւրաքանչիւր աշխատակիցի նկարը դնել անոր գրութեան կողքին:

Տողերս գրողը երկար տարիներ կը մերժէր այդ կարգը, անյարմար զգալով որ իր նկարը դրուի առաջին էջին վրայ, իր ստորագրութեամբ լոյս տեսնող առաջնորդող յօդուածներուն հետ:

Այս կացութիւնը տեւեց ասելի քան 10 տարի, մինչեւ 2008 Յուլիս, որմէ սկսեալ խմբագիրը, ի վերջոյ, տիրող կարգը «պարտադրեց»:

Վերոյիշեալ մանրամասնութիւնները Տիար Եազըճեանի յատուկ ուշադրութեան կուզենք յանձնել, որպէսզի ան համոզուի թէ առանց հարցերուն եւ անձերուն էութեան ծանօթ ըլլալու, անպատեհ է երեւակայական խախտումներու մասին խօսիլը:

ՀԲԸՄ-Ի ՀԱՆԴԵՊ ԲԱՐԴՈՅԹ

Տիար Եազըճեան իր յօդուածին մէջ կը գրէ.

«Արեւ»ի «Յաւելուած»ի շիջումով, Պրն. Թէրզեան կը զրկուէր զայն 90%-ով ֆինանսատրելու, ի հայրենիք եւ ի սփիւռս աշխարհի, թմբկահարելու պատեհութենէն, այն տպաւորութիւնը ստեղծելով, թէ կարծես իր անձնական ներդրումով է որ կը գոյատեւէ ան»:

Այս պարբերութիւնը ինքնին կը ցոլացնէ զայն գրողին հոգեբանական վիճակը:

Ծանօթ է որ Գահիրէի ՀԲԸՄ-ը կը հոգար «Արեւ»ի յաւելուածին պիւտճէին 90%-ը:

Այդ մասին որեւէ տեղ ակնարկութիւն չէր ըլլար, բացի յաւելուածին ամէն տարուայ Յունուարի թիւին տիտղոսաթերթին մէջ եղած կարճ եւ զուսպ ձեւակերպումէն, ուր յաւելուածին հրատարակիչ ՀԱՀ-ի վարչութեան անունով, Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի Սաթենիկ Չազըր հիմնադրամին ուղղուած շնորհակալագիր մը կը դրուէր, վերջինիս կողմէ «Արեւ»ի յաւելուածին եղած օժանդակութեան համար:

Այդ ժեստը կըլլար ոչ թէ ՀԲԸՄ-ը գնահատելու՝ այլ առաւելաբար բարերարութիւն յիշատակը յարգելու նպատակով:

Հոգեպէս հանգիստ ունէ մէկը պէտք չէ խրտչի ՀԲԸՄ-ի մեծանուն բարերարութիին յիշատակը յարգելու համար եղած այս նշումէն:

Սակայն կը թուի թէ յօդուածագրին մօտ այդ ուղղութեամբ ծայրայեղ զգայնութիւն մը գոյութիւն ունի:

Արդարեւ, Տիար Եազըճեան իր յօդուածին մէջ այլ տեղ մը կը գրէ. **«Արեւ»ի Արաքերէն յաւելուածին դադրեցումէն ետք, Պրն. Թերզեան միշտ ՀԲԸՄ-ի Ճանիկ Չագրը ֆոնտէն 100% ֆինանսաւորուած, «Արեւ»ի հոմանիշ «Արեգ» անունով կը հրատարակէ ամսաթերթը, Ապրիլ 2010-էն սկսեալ:**

Այս գրութիւնը կարդացողը պիտի կարծէ թէ տողերս գրողը ինքնագլուխ եւ սեփական նախաձեռնութեամբ «Արեգ»ը կը հրատարակէ: Իրականութիւնը այն է որ Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի վարչութիւնը, երբ տեսաւ թէ ՀԱՀ-ի վարչութիւնը չշարունակեց «Արեւ»ի արաքերէն յաւելուածին հրատարակութիւնը, որոշեց ինք շարունակել «Արեւ»ի յաւելուածին առաքելութիւնը՝ «Արեգ» անունով նոր պարբերաթերթով մը, որուն խմբագրութիւնը դարձեալ յանձնուեցաւ Տոքթ. Մոհամէտ Ռիֆաաթ Էլ Իմամին:

«Արեգ»ին հրատարակութեան որոշումը անհատական որոշում մը չէր, ինչպէս ցոյց կ'ուզէ տալ Տիար Եազըճեան, այլ արդիւնքն էր միահամուռ որոշումին Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի վարչութեան անդամներուն, որոնք բոլորն ալ գիտակցութիւնը ունէին պարբերաթերթին առաքելութեան կարեւորութեան:

Այս բաժինը աւարտելէ առաջ, կ'ուզէինք Տիար Եազըճեանի գրութենէն հետեւեալ արտայայտութիւնը մէջբերել. **«Հոս կը յայտարարեմ, թէ «Արեգ»ը «Արեւ»ի շարունակութիւնը չէ. ...»: Եւ կ'աճապարէ աւելցնելու. «առ ի գիտութիւն «Արեւ»ի Մայիս 2009-ի թիւէն ջնջուած «Հայ-իրանական Յարաբերութիւններ» յօդուածը հրատարակուեցաւ «Արեգ»ի մէջ...»: Այնպէս կը թուի թէ Տիար Եազըճեան հինգ տարի հեռաւորութենէ դէտ կը սարսափի «Արեւ»ի յաւելուածին եւ «Արեգ»ի միջեւ որեւէ առնչութիւն տեսնելէ, քանի որ վերջինս հրատարակած է այդ «վտանգաւոր» յօդուածը, **«...որ կը վտանգէ մեր երկրորդ հայրենիքին մէջ ապահով, ամէն բարիք վայելող մեր առաւել նօսրացող գաղութն ու անդամները»:****

Ասկէ առաջ ըսուած է եւ ստիպուած ենք կրկնել թէ այդ յօդուածին «Արեգի» մէջ հրապարակումը որեւէ ժխտական հետեւանք չունեցաւ, ինչ որ կը փաստէ ՀԱՀ-ի վարչութեան ատենին ունեցած մտավա-

խութեան անտեղի եւ անհիմն ըլլալը:

Եւ Տիար Եազրճեան տակաւին հինգ տարի յետոյ, ի հեճուկս բոլոր փաստերուն, «կիրթ» հասարակական գործիչի իր լեզուով ինքզինքին կը թոյլատրէ յամառութեամբ ամբաստանել տողերս գրողը:

Հարկ է այս առիթով Տիար Եազրճեանը տեղեակ պահել թէ Wikipedia հոչակաւոր կայքէջը, «Արեւ»ի Արաբերէն Ամսօրեայ Յանձնաժողովին ծնունդին եւ դադրեցումին մասին խօսելէ յետոյ, կ'աւելցնէ թէ 2010 Ապրիլէն սկսեալ «Արեգ» անունով շատ նման հրատարակութիւն մը լոյս տեսնել սկսած է:

ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Տիար Եազրճեան մամուլի պատմութեան մէջ նոր էջ մը կը բանայ, իր ըրած նորագոյն գիտով:

Այսպէս, ան կը գրէ. «Շատերու համար անհասկնալի կը մնայ, թէ ինչո՞ւ Պրն. Թերզեան իր հրատարակութիւններէն գոնէ միոյն մէջ երախտագիտութիւն կամ շնորհակալութիւն չէ յայտնած, առնուազն մէկ տող գրելով «Արեւ»ի պատասխանատուներուն, որոնք թերթին էջերը տրամադրած են իր գրութիւններուն, որոնք իրեն աւելի վերջ առիթը տուած են գիրքերու մէջ հրատարակելու»:

Ան ամէն ինչ իրեն յատուկ զարտուղի տրամաբանութեամբ կը դատէ եւ ըստ այնմ անհեթեթ եզրակացութիւններու կը յանգի:

Կարծէ հարց տալ թէ «Արեւ»ի աշխատակիցներուն կողմէ (եթէ կան) երախտագիտութիւն կամ շնորհակալութիւն յայտնելու դրութիւնը բոլոր աշխատակիցներուն համար է, թէ այդ կարգը ի գօրու է միայն տողերս գրողին համար:

Որքան որ գիտենք (կրնանք սխալիլ) աշխատակից մը երբ կանոնաւոր կերպով եւ սիրայօժար աշխատակցի թերթի մը, այդ թերթին վարչութիւնը ենթադրուած է իր գնահատանքը եւ շնորհակալութիւնը յայտնել այդ աշխատակիցին:

«Արեւ»ի արաբերէն ամսօրեայի մասին խօսելով, միայն արդար հեզնանքով կարելի է պատասխանել Տիար Եազրճեանի փափաքին: Յանձնապատասխան եւ պոռոտ դրսեւորումներ ցուցաբերող «Արեւ»ի մերօրեայ պատասխանատուն անյարմար չգգաւ ը աւելի քան 11 տարի շարունակ արաբերէն «Արեւ»ին սիրայօժար աշխատակցած անձէն «երախտագիտութիւն կամ շնորհակալութիւն» ակնկալելով, երբ իր դիրքին բերումով ինք պարտաւոր էր երախտապարտ կամ շնորհակալ

ըլլալ այդ աշխատակիցին:

Յամենայն դեպս, **կարդալու պատասխանատու ըլլալու իր հանգամանքը հրապարակել չպարտադրող** Տիար Եազըճեան չէ կարդացած կամ, եթէ կարդացած է, անտեսած է «Արեւ»ի Արաբերէն Ամսօրեայ Յաւելուածին Փետրուար 2009-ի թիւին մէջ լոյս տեսած իմ խօսքս, գորարտասանած եմ ՀՀ Գահիրէի դեսպանատան մէջ, դեսպանութեան կազմակերպութեամբ կայացած «ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՀԱՅԵԱՅՔՆԵՐ Պատմութեան, Քաղաքականութեան Եւ Մշակութային Ժառանգութեան Մասին» արաբերէն գիրքիս շնորհանդէսին առիթով:

Այդ խօսքէն կը մէջբերեմ հետեւեալ պարբերութիւնը (թարգմանուած արաբերէնէ):

«Այս առիթը կօգտագործեմ շնորհակալութիւն յայտնելու Հայ Ազգային Հիմնադրամի եւ Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի զոյգ վարչութիւններուն, ինչպէս նաեւ յաւելուածի խմբագիր Տոքթ. Սոհամէտ Ռիֆաաթ Էլ Իմամի, որոնց համագործակցութեան արգասիքն է այս յաւելուածը, որ ինծի առիթ ընծայեց գրելու այն յօդուածները, զորս կը պարփակէ այսօր ձեզի ներկայացուող գիրքս»:

Ինչպէս կը տեսնուի, Տիար Եազըճեան նախապէս նշուած այլ պարագաներուն նման անգամ մը եւս կը յայտնուի անլուրջ մօտեցում ունեցողի դիրքին մէջ:

Իսկ ինչ կը վերաբերի հայերէն «Արեւ»ին պատասխանատուներուն երախտագիտութիւն յայտնելուն, այնպէս կը թուի թէ Տիար Եազըճեան չուզեր յիշել որ 1987-էն սկսեալ գրեթէ բոլորովին դադրած եմ հայերէն «Արեւ»ին աշխատակցելէ (բացի 4-5 յօդուածէ), իբր հետեւանք իր եւ իրեն նման մտածող ուրիշի մը հետ գոյութիւն ունեցող սկզբունքային տարակարծութեան:

Եւ այժմ, 27 տարի անց, Տիար Եազըճեանի միտքը ինկած է անցեալին իր ունեցած ժխտական դիրքորոշումին համար տողերս գրողէն «երախտագիտութիւն կամ շնորհակալութիւն» պահանջել, այլապէս պատրաստ է զայն երախտամոռ հռչակելու...:

ՀԱՅԵՐԷՆ «ԱՐԵՒ»Ի ՄԱՍԻՆ

Տիար Եազըճեան, արդարացնելու համար «Արեւ»ի արաբերէն յաւելուածի Մայիս 2009-ի թիւին մէջ եղած կոպիտ միջամտութիւնը, կ'աշխատի նախընթաց օրինակներ բերել հայերէն «Արեւ»էն ու կը գրէ. **«Այստեղ կուզեմ նշել, թէ այս առաջին անգամը չէր, որ տարբեր**

հեղինակներու գրութիւններէն որոշ հատուածներ փոփոխութեան ենթարկուած կամ բոլորովին վերցուած ըլլան»:

Ապա, անմիջապէս առաջ կը քշէ տողերս գրողին հեղինակութիւնը եղող երկու յօդուածներու պարագան, որոնցմէ առաջինը նոյնութեամբ լոյս տեսած է առանց որեւէ փոփոխութեան: Իսկ երկրորդը՝ լոյս տեսնելէ եւ մասնակի ցրուում ունենալէ յետոյ, Տիար Եազըճեանի որոշումով փոքրուած է հրապարակէն հաւաքել, անոր տեղ նոյն օրուան թիւով եւ թուականով նոր օրինակ մը տպելու համար, որուն մէջէն վերցուած էր թերթին այդ օրուան առաջին տարբերակին մէջ լոյս տեսած յօդուածս:

Այստեղ կուգենք ընթերցողին ուշադրութեան յանձնել թէ Տիար Եազըճեանի կողմէ ներկայացուած այդ գոյգ օրինակները սխալ օրինակներ են, քանի որ երկու յօդուածներն ալ ուղղակի կամ անուղղակի ձեւով հասած են ընթերցողին եւ մաս չեն կազմեր **«փոփոխութեան ենթարկուած կամ բոլորովին վերցուած»** յօդուածներու դասակարգին:

Տիար Եազըճեանի յօդուածին թեման ենթադրուած է ըլլալ «Արեւ»ի Արաբերէն Ամսօրեայ Յաւելուածը: Սակայն ան գլխաւոր նիւթէն հեռանալով ու բոլոր հարցերը իրար խառնելով, խառնիճաղանձ մը ստեղծած եւ իր տուած թիւ տեղեկութիւններով հարցերը առաւել եւս բարդացուցած է:

Օրինակի համար, «Արեւ»ի Արաբերէն Յաւելուածի մասին խօսած ժամանակ, ան նոյն ատեն կը խօսի հայերէն «Արեւ»ին հետ առնչուած հարցերու մասին, զանոնք դարձեալ սխալ ներկայացնելով եւ «գեղագիտական» գործողութիւններու ենթարկելով, ինչ որ անտեղիօրէն կը դժուարացնէ եւ կերկարէ ընթերցողին տրուելիք լուսաբանութիւնները:

Այսպէս, Տիար Եազըճեան կը խօսի «Արեւ»ի 22 Սեպտեմբեր 1998-ի թիւին մէջ անստորագիր լոյս տեսած Պրն. Թէրզեանի «Նոր Չափանիշներ» գրութեան մասին: Անմիջապէս ճշդենք թէ այդ յօդուածը անստորագիր չէր եւ տակը Ա տառը դրուած էր, որպէս ստորագրութիւն: Ապա, Տիար Եազըճեան կը գրէ. **«...ի յայտ եկաւ որ հեղինակը շրջանցելով հանգամանքս (ա խ այս հանգամանքը՝ Պ.Թ.) հաւանութիւնը ստացած էր վարչական անդամներէն միոյն ու ներկայացուցած խմբագիրին»:**

Դարձեալ հերթական խեղաթիւրում մը: Այդ շրջանին «Արեւ»ի

բովանդակութեան հետեւողը ՌԱԿ-ի ղեկավարութեան կողմէ նշանակուած ծանօթ մտաւորական եւ մշակութային վաստակ ունեցող Տիկին Ալիս Տեփոյեանն էր, ինչ որ կը նշանակէ թէ Տիար Եազըճեան բովանդակութեան պատասխանատուի հանգամանքը չունէր: Անոր համար ալ յօդուածագիրը իր գրութիւնը Տիկին Տեփոյեանի բովէն անցընելէ յետոյ, խմբագրին փոխանցած էր: Սակայն Տիար Եազըճեան կուզէ հաւատացնել թէ տողերս գրողը այդ յօդուածը ռեւէ վարչականի ցոյց տալով, անոր հաւանութիւնը առած էր եւ խմբագիրն ալ իրաւասու չէղող այդ վարչականին հաւանութեան հիման վրայ յօդուածը տպած:

Տիար Եազըճեան երկար պատմութիւններ կը պատմէ թէ այդ յօդուածը մեծ անախորժութիւններ ստեղծեց մեր շրջանակէն ներս, նեղացնելով ենթակայ ընտանիքը եւ ի մասնաւորի հոգելոյս Զաւէն Արքեպիսկոպոս Չինչիւնեանը, առանց բացատրելու թէ ինչ էր յօդուածին նիւթը կամ ո՞վ էր «ենթակայ ընտանիքը»: Աւելի չերկարելու համար, այստեղ կարտատպենք այդ յօդուածին հիմնական գաղափարը ցոլացնող պարբերութիւն մը.

«... Վերջին տարիներուն Ազգային Առաջնորդարանին վերահաւր՝ առանց շատ բարակը մտածելու. ինք իրեն իրաւունք տուած է Թեմականի ռեւէ անդամի կամ ազգային պաշտօնեայի հօր, մօր, մօրաքրոջ եւ ազգականական այլ կապ ունեցող ողբացեալներուն վրայ տարածելու ազգային յուղարկաւորութեան «իրաւունք»ը:

Այս կացութեան առջեւ, բացառութիւնը որ ազգային յուղարկաւորութիւնն է, դարձած է սովորութիւն. իսկ առանց ազգային յուղարկաւորութեան թաղուիլը՝ բացառութիւն»:

Թէեւ նախապէս ըսուած է, սակայն կրկնելու գնով դարձեալ հարկ է նշել թէ խնդրոյ առարկայ գրութեան մէջ ոչ մէկ անուն յիշուած է, որովհետեւ գրութիւնը նկատի ունի ընդհանրական մտահոգութիւններ եւ ոչ մէկ անձնական դիտում կայ անոր տուն տուող պատճառներուն մէջ:

Տիար Եազըճեան կ'աշխատի հարցը ողբերգութեան վերածել, շեշտելով թէ յօդուածը **«մեծ անախորժութիւն ստեղծեց մեր շրջանակէն ներս»:**

Իրականութիւնը այն է, որ ազգային գործունէութիւն չունեցած, բայց ազգային յուղարկաւորութեան արժանացած ողբացեալի մը թաղումէն անմիջապէս վերջ լոյս տեսած այդ գրութիւնը նեղացուց այդ ողբացեալին երկու զաւակները եւ անոնց կարգ մը մերձաւորները:

Իսկ հասարակության մնացեալ մասը ճիշդ եւ տեղին կը գտնէր գրութեան մէջ արծարծուող հարցերը:

Հարկ է նաեւ աւելցնել թէ ողբացեալին գաւակները հարցին էութիւնը ընկալեցին եւ իրենց դիրքորոշումը որոշ չափով փոխեցին, երբ յետագային (աւելի քան տասը տարի յետոյ), 2010-ին հրատարակուեցաւ «Յետադարձ Անդրադարձ» գիրքս, որուն մէջ լուսաբանութիւն կար այդ յօդուածին մասին եւ բացատրուած էր թէ մօրս մահուան առիթով ալ Ազգային Առաջնորդարանը հարկ եղած քայլերը առած էր մօրս համար ազգային յուղարկատրութիւն կատարելու: Սակայն ես խնդրած էի որ այդ քայլը չառնուի, քանի որ մայրս ազգային գործունէութիւն չէր ունեցած:

Այս գրութեան անտեղի պատմութիւնը, զոր Տիար Եազըճեան առաջ կը քշէ, իր լրումին հասցնելու համար, հարկ է կարգ մը մանրամասնութիւններ նշել:

Գրութիւնս «Արեւ»ի մէջ լոյս տեսնելէ անմիջապէս յետոյ, Տիար Եազըճեան հրաւիրուած էր Քաղաքական Ժողովի յաջորդ նիստին ներկայ գտնուելու:

Ան հեռաձայնով հետս կապուելով, իր ծանր մտահոգութիւնը կը յայտնէր թէ ի՞նչ բացատրութիւն պիտի տար ժողովին, եթէ գրութեան մասին խօսք բացուէր: Յետոյ, սկսաւ ջղագրգիռ կերպով այսպանել զիս (եւ ոչ թէ բարեկամաբար խօսեցաւ, ինչպէս կըսէ իր գրութեան մէջ): Ես ստիպուած համբերութեամբ եւ հանդարտօրէն մտիկ ըրի զինք մինչեւ վերջ:

Քաղաքական Ժողովի նիստին յաջորդ առաւօտեան հեռաձայնեցի Տիար Եազըճեանին, տեղեկանալու նախորդ գիշեր պատահածին մասին:

Տիար Եազըճեան ըսաւ թէ զինք հրաւիրած էին կալուածական հարց մը քննելու համար եւ ժողովականներէն ոչ ոք խօսք բացած էր խնդրոյ առարկայ յօդուածին մասին:

Այս գլուխը վերջացնելէ առաջ կաւելցնենք հետաքրքրական տեղեկութիւն մը, զոր տողերս գրողին փոխանցած է Տիկին Ալիս Տեփոյեան:

Ընթերցողը պիտի յիշէ թէ գրութեանս տակ դրուած էր Ա տառը՝ որպէս ստորագրութիւն:

Թեմական Ժողովի ատենի ատենապետ Տիար Անդրանիկ Մեսրոպեան (այժմ ողբացեալ), ենթադրելով թէ Ա տառը Տիկին Ալիս Տեփոյեանի անուան սկզբնատառն է, հեռաձայնով կապ պահած է

անոր հետ, ըսելով թե յօդուածին մէջ բոլոր ըսուածներուն հարիւր առ հարիւր համաձայն է:

Տիկին Տեփոյեան անակնկալի գալով, կը բացատրէ թէ ինք չէ տուեալ յօդուածին հեղինակը:

Այս բոլորին մէջ էականը, որուն մասին Տիար Եազըճեան լուռ կանցնի, այն է որ այդ գրութեան հրատարակութենէն ասդին, միանգամընդմիշտ դադրեցաւ անոր մէջ յիշուած առիթներու նման առիթներով ազգային յողարկաւորութիւն կատարելու նորամուտ սովորութիւնը:

Այժմ անցնինք «Արեւ»ի Արաբերէն Յաւելուածին հետ կապ չունեցող, հայերէն «Արեւ»ին մէջ լոյս տեսած երկրորդ յօդուածի մը մասին Տիար Եազըճեանի պատմութեան, զոր ան կը ներկայացնէ հետեւեալ ձեւով. «Նոյնանման գրութիւն մը նոյն ճամբով առանց իմ բովէն անցընելու, թերթին մէջ տպագրուելէն ու մի քանի օրինակ ցրուելէ ետք, երբ տեղեկացայ պարագային մասին, անմիջապէս ցրումը կասեցուցի եւ այդ յօդուածը ուրիշով մը փոխարինելէ ետք կրկին տպագրուեցաւ ու ցրումը կատարուեցաւ»:

«Այդ սպրդած թիւերէն հատ մը անցած էր Պրն. Թերզեանին ձեռքը, որ ընդվզած, այդ էջը պատճէնահանեց եւ առաքեց բոլոր բաժանորդներուն: Զարմանալի մտայնութիւն....»:

Դժբախտաբար նոյն խեղաթիրութմի քաղաքականութիւնը դարձեալ կիրարկուած է:

Հոս երկու կարեւոր ճշդումներ կան ընելիք:

Առաջինը այն է, թէ այդ ժամանակ թերթին բովանդակութեան պատասխանատուն տակաւին Տիկին Ալիս Տեփոյեանն էր, եւ յօդուածս իր հաւանութիւնը ստանալէ յետոյ փոխանցուած էր խմբագրին ու տպուած:

Երկրորդ ճշդումը այն է, թէ թերթը, որուն մէջ յօդուածս տպուած էր, քաղաքի կեդրոնին բոլոր բաժանորդներուն զացած էր: Այդ շարքին գործատեղիս ալ «Արեւ»ի խմբագրատան մօտ գտնուելով, թերթին ցրուիչին ձեռքով օրինակ մըն ալ ինծի հասած էր:

Հետեւաբար, Տիար Եազըճեան իրողութիւնը կ'աղաւաղէ, երբ կ'ըսէ թէ «...սպրդած թիւերէն հատ մը անցած էր Պրն. Թերզեանին ձեռքը...»:

Տիար Եազըճեան այս յօդուածին պարագային եւս չ'ըսէր թէ ի նչ էր թերթին մէջ յօդուածը տպուելէն եւ ցրուուելէն յետոյ, զայն շուկայէն հաւաքելու եւ անոր տեղ նոր տարբերակ մը տպելու եւ ցրուելու

դրդապատճառը:

Տողերս գրողը Ապրիլ 1999-ին կորսնցուցած էր արտասահման գտնուող հարազատ մը: Այդ առիթով Ադեքսանդրիայէն միութիւն մը ցաւակցական գիր մը դրկած էր «Արեւ»ին, որուն մէջ ցաւակցութիւն կը յայտնէր տողերս գրողին, ինչպէս նաեւ նոյն միութեան վարչականներէն մէկուն, ազգականին մահուան առթիւ: «Արեւ»ի խմբագրութիւնը, իր ծայրայեղ բարեացակամութիւնը ցուցաբերելու համար, այդ ցաւակցագիրը տեղադրած էր թերթին առաջին էջին ճիշդ մէջտեղը:

Այդ առիթով յօդուած մը գրած էի, ըսելու համար թէ անպատեհ էր նման ցաւակցագիր մը թերթին առաջին էջին վրայ այդքան ցցուն կերպով դնելը, եւ կարծիք յայտնած՝ թէ կարելի էր այդ ցաւակցագիրը թերթին չորրորդ էջին վրայ, աւելի համեստ տեղ մը դնել կամ ընդհանրապէս ցաւակցագիրը թերթով շեփորելու փոխարէն, անոր բովանդակութիւնը նամակով մը փոխանցել ենթականերուն:

Տիար Եազըճեան, երբ տեղեկացած է այս յօդուածին մասին, ինքնագլուխ որոշած է թերթին ցրուումը եւ առաքումը կասեցնել, յօդուածը վերցնել եւ տեղը այլ գրութիւն մը դնելով, նոյն օրուան թուականով թերթը կրկին տպել եւ ցրուել:

Ան այս քայլը կառնէր առանց թերթին բովանդակութեան պատասխանատուին՝ Տիկին Ալիս Տեփոյեանին, կարծիքը հաշուի առնելու, առանց յօդուածը վերցնելուն դէմ եղող այլ վարչականներու կարծիքը նկատի ունենալու եւ, անշուշտ, առանց յօդուածագիրը տեղեակ պահելու:

Իրերու այս ընթացքէն դժգոհ, Տիկին Ալիս Տեփոյեան որոշեց դադրիլ իր յանձնառութիւնը այնուհետեւ շարունակելէ, որուն հետեւանքով Տիար Եազըճեան դարձաւ «Արեւ»ի միահեծան մենատէրը:

Տողերս գրողը, ի տես այս կացութեան, «Արեւ»ի այդ օրուան թիւին երկու տարբերակներուն առաջին էջերը կոնակ-կոնակի տպելով, դրկեց թերթի բաժանորդներուն: Այս քայլը կառնուէր որպէս պատասխան Տիար Եազըճեանի ինքնագլուխ գործունէութեան:

Հետաքրքրականը այն է, որ Տիար Եազըճեան, անցեալին իր առած այս անբնական քայլերէն 15 տարի յետոյ, հարցը կրկին կարծարծէ «**զարմանալի մտայնութիւն...**» վերագրելով տողերս գրողին, առանց պահ մը իսկ մտածելու թէ իր բնութագրումը թերեւս կրնայ աւելիով իրեն պատշաճիլ:

ՏԻԱՐ ԵԱԶՐՃԵԱՆԻ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Տիար Եազրճեան իր ցաւառիթ յօդուածին մէջ բոլոր հին եւ նոր հարցերը լուծած ըլլալով, վերջաւորութեան առիթը չէ փախցուցած հուսկ վիրաւորանք մը եւս տեղաւորելու:

Այսպէս, ան կը գրէ. «Եզրակացութիւն. այս ամբողջ թոհ ու բոհը յարգելի Պրն. հեղինակին մէկ գրութիւնը անպատեհ նկատելով՝ վերցնել համարձակած ըլլալն է, զոր ինք իբր «բռնաբարուած» թիւ կը ներկայացնէ (մուտքի բաժինին մէջ՝ էջ 17). ՀԻՒԱՆԴԱԳԻՆ ՄԵԾԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԱՐԳԱՍԻՔ՝ ՊԱՐԶԱՊԷՍ» (զլխագրումները՝ մեզմէ - Պ.Թ.):

Տիար Եազրճեան եւ իր մէկ-երկու համախոհները, որոնք կը յաւակնին ամբողջ շրջանակի մը անունով խօսիլ, դեռ չեն կրցած ընկալել թէ տարակարծութիւնը, որ իրենց հետ գոյութիւն ունի, յօդուածս վերցնելու մասին չէ:

Որեւէ յօդուած, որեւէ ժամանակ ենթակայ է վերցուելու:

Սակայն վերցուելէն առաջ եւ վերցուելուն հետ, քաղաքակիրթ վարուելակերպ մը կայ, որ բոլորովին անտեսուած է Տիար Եազրճեանի եւ իր քանի մը համախոհներուն կողմէ:

Տիար Եազրճեան իր գրութեան ամբողջ ընթացքին կը յայտարարէ թէ ինք պատասխանատուն էր յաւելուածին վերջին փորձը տպարան երթալէն առաջ կարդալու:

Փաստը ցոյց տուաւ որ Մայիս 2009-ի յաւելուածը տպուելու համար տպարան հասնելէ յետոյ, տպարանի աշխատատեղերէն մէկուն ցուցմունքով նոր որոշում առնուած է:

Պատշաճութիւնը կը թելադրէր որ շարուած, էջադրուած եւ սրբագրուած յօդուած մը վերցուելէն առաջ, յօդուածագրին եւ խմբագրին հետ խորհրդակցութիւն տեղի ունենար: Այդ խորհրդակցութիւնը սկիզբը աւելորդ նկատուելով մերժուեցաւ եւ ապա չկամութեամբ եւ մեծ դժուարութեամբ կայացաւ:

Հակառակ այդ խորհրդակցութեան ընթացքին յաւելուածին խմբագրին կողմէ ներկայացուած անվիճելի փաստերուն, ՀԱՀ-ի վարչութեան կողմէ յօդուածս հեռացնելու որոշումը մնաց անփոփոխ:

Այս առիթով խմբագիրը եւ տողերս գրողը խնդրեցինք որ եթէ այդ յօդուածը վերցուի, նոյն ատեն յաւելուածին տիտղոսաթերթին վրայէն վերցուին նաեւ երկուքիս անունները:

ՀԱՀ-ի վարչութիւնը ազատ էր յօդուածը հեռացնելու, որքան ալ

շինծու ըլլար այդ հեռացումին պատրուակը: Սակայն նոյն վարչութիւնը իրաւունք չունէր խնդրոյ առարկայ յօդուածը հեռացնելէ յետոյ, ի հեճուկս խմբագրին եւ տողերս գրողին, անոնց անունները տիտղոսաթերթին վրայ պահելու:

Այս հիմնահարցին վրայ եթէ բարդենք խմբագրին վրայ եղած յարձակումին պատմութիւնը, անոր յաջորդող խմբագրին հրաժարականը եւ Թեմական Ժողովին դրկած իր բողոքագիրը, ի յայտ կու գայ թէ ստեղծուած թոհ ու բոհին պատճառը ՀԱՀ-ի վարչութեան կարգ մը անդամներուն վերաբերմունքն է եւ ոչ թէ՝ **Պրն. հեղինակին մէկ գրութիւնը անպատեհ նկատելով՝ վերցնել համարձակած ըլլալն է:**

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

««Արեւ»ի Արաբերէն Ամսօրեայ Յաւելուածը» խորագրով գրքոյկս անցեալ Մարտէն սկսեալ տարածուած է հայրենիքի (անհատ մտաւորականներ, գրադարաններ եւ գիտական հիմնարկներ), ինչպէս նաեւ Միջին Արեւելքի եւ Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ:

Գրքոյկին անդրադարձը ընթերցողներուն մօտ դրական էր: Անոնք կը գնահատէին անոր պատմագրական եւ լուսաբանական երկակի բնոյթը:

Հարկ է որ նշեմ թէ ռամկավար ազատական հասարակական գործիչներու լայն շրջանակ մը, որուն հասար գրքոյկը, զայն գնահատելով հանդերձ, իր ցաւը արտայայտեց «Արեւ»ի Արաբերէն Յաւելուածին նման օգտակար եւ կարելոր ձեռնարկի մը կասեցումին համար:

Հոս պիտի ուզէի նշել այն իրողութիւնը, թէ ինչ որ գրուած է գրքոյկին մէջ, կը համապատասխանէ բացարձակ իրականութեան՝ այդ իրականութիւնը հաճելի ըլլայ կամ անհաճոյ:

Բնական էր նաեւ եւ ակնկալելի, որ ամէն ոք անպայման չբաժնէր գրքոյկին մասին յայտնուած դրական կարծիքները:

Առաջին հերթին այդ կարծիքներուն դէմ պիտի ըլլային յաւելուածին կասեցման պատճառ եղող անձերը:

Բազմակարծութեան հաւատացող ընկերութեան մը մէջ ամէն ոք իրաւունք ունի իր կարծիքը յայտնելու:

Եւ ահա, «Արեւ»ի դադրեցեալ արաբերէն յաւելուածի հրատարակիչ մարմնի ատենապետ Տիար Կարպիս Եազըճեան, ինչպէս նախապէս նշուեցաւ, «Արեւ»ի 24 Յունիս 2014-ի թիւին մէջ հանդէս կու գար գրքոյկին մասին երկար յօդուածով մը, որուն մէջ յարուցուած հարցերուն

ներկայ գրութեամբ պատասխանեցինք՝ առ ի լուսաբանութիւն:

Հարկ է նշել թէ մէկէ աւելի անձեր դիտել տուին թէ Տիար Եազըճեանի յօդուածը, իր ամբողջութեան մէջ, համոզիչ չէ եւ այն տպաւորութիւնը կը թողու, որ յօդուածագիրը բացառիկ առիթ մը գտած է տողերս գրողը վարկաբեկելու:

Դիմացինէն տարբեր կարծիք մը ունենալը շատ բնական երեւոյթ է:

Սակայն իր սեփական կարծիքը կամ տեսակէտները պաշտպանելու համար դիմացինը վարկաբեկելու ճիգը ընդունելի չէ:

Հարկ է որ խոստովանիմ թէ երբեք չէի երեւակայեր որ Տիար Եազըճեան տասնամեակներ շարունակ իր մէջ ամբարած ըլլայ այդքան դառնութիւն:

Ան, փոխանակ իր տեսակէտները եւ քննադատութիւնները առարկայական կերպով ներկայացնելու, տարիներու ընթացքին իր մէջ կուտակուած եւ խմորուած բացասական զգացումները վիրաւորական բառապաշարով մը յանձնած է թուղթին:

Տիար Եազըճեան արդեօք կը հաւատայ թէ դիմացինը վարկաբեկելով իր վարկը կը բարձրանայ ու ինք պատիւի եւ յարգանքի կարժանանայ:

Ծանօթ ճշմարտութիւն է որ պատիւն ու յարգանքը ո՛չ կը պարտադրուին եւ ո՛չ ալ կը հայցուին: Պատիւն ու յարգանքը միայն ու միայն կը ներշնչուին ենթակային տարած ազնիւ, նուիրեալ, անկեղծ եւ նպատակասլաց աշխատանքով:

Իմ սրտագին մաղթանքս է որ Տիար Եազըճեանի այս թունածոր գրութիւնը դեղ ու դարմանի դեր կատարէ, եւ պարպած ըլլալով իր ներսը կուտակուած մաղձը ան թեթեւալով այդ ծանր բեռէն, վերագտնէ եւ վերականգնէ իր հին, ազնիւ եւ անշահախնդիր բարեկամութիւնները:

Իսկ ինքզինքիս համար կը մաղթեմ որ ուրիշ անգամ հարկադրուած չըլլամ ներկայ գրութեան նման յօդուած մը գրել:

ԳԻՐՔ «ԱՐԵՒ» ՕՐԱԹԵՐԹԻ ԱՐԱԲԵՐԷՆ ՅԱԲԵԼՈՒԱԾԻ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Գահիրեի Հ. Բ. Ը. Մ.ի եւ առհասարակ եգիպտահայ գաղութի հասարակական կեանքի եռանդուն գործիչներէն Պերճ Թէրզեանը վերջին տարիներուն լոյս կ'ընծայէ գաղութի նորագոյն պատմութեան զանազան կողմերուն վրայ նորովի լոյս սփռող գրքոյկներ: Անոնք, հակառակ իրենց համեստ ծաւալին, այսօրուան եւ վաղուան ուսումնասիրողներուն համար ունին մեծ նշանակութիւն, նոյնիսկ՝ սկզբնաղբիւրի արժէք, մանաւանդ որ այդ հրատարակութեանց մէջ տեղ կը գտնեն նաեւ բազմաբնոյթ փաստաթուղթեր, յաճախ՝ լուսապատճէնուած, բնագրային տեսքով: Պ. Թէրզեանի այդ գրքոյկներէն վերջինն է ««Արեւ»ի Արաբերէն Ամսօրեայ Յաւելուածը» խորագրուած հրատարակութիւնը, որ լոյս տեսած է հեղինակի սեփականութիւնն եղող «Աֆրիքըն Փրէս» տպարանէն՝ 2014-ի գարնան, 17 x 24 սմ. չափի թուղթի 132 էջ ծաւալով:

Գրքոյկով՝ Պերճ Թէրզեանը կարելի մանրամասնութեամբ կը ներկայացնէ Գահիրեի մէջ հրատարակուող, յաջորդ տարի 100-ամեակը տօնելու պատրաստուող, Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան պաշտօնաթերթ «Արեւ»ի երբեմնի արաբերէն ամսական յաւելուածին պատմութիւնը՝ դժուար ծննդոցը, ընթացքն ու մահը, յատկապէս կանգ առնելով վերջինիս ներքին ծալքերուն վրայ, որոնք առ այսօր մութ մնացած էին՝ ելլելով նոյն ինքն հեղինակին՝ մեր ներքին աղտոտ լաթերը չհրապարակելու նախանձախնդրութենէն: Թէրզեան կը յստակեցնէ, որ այս հրատարակութեամբ, իր նպատակը սա կամ նա խժրժելը չէ, այլ՝ պատմութեան համար արձանագրելը հայ մամուլի ու եգիպտահայ գաղութի պատմութեան համար կարեւոր ձեռնարկի մը ողջ կենսագրութիւնը, մանաւանդ՝ անոր «մահուան» հանգամանքները:

Գրքոյկը կը սկսի «Արեւ»ի առաջին թիւին մէջ լոյս տեսած՝ թերթի խմբագիր, «Հայ Բանաստեղծութեան Իշխան» Վահան Թէքէեանի «Մեր Առաջին Խօսքը» առաջնորդող գրութեան մէկ հատուածով, ուր Թէքէեան կը սահմանէ իսկական լրագրողին յատկանիշները՝ ազնուութիւն, անաչառութիւն եւ քաջութիւն: Կը յաջորդէ գրքոյկին բովանդակութեան ցանկը: Կը հետեւի «Առաջաբան»ը, զոր հեղինակած է հայ պարբերական մամուլի պատմութեան մերօրեայ լաւագոյն տեսաբան, պատմական գիտութիւններու դոկտոր, փրոֆէսոր, Հայաստանի Հանրապետութեան Գիտութիւններու Ազգային Ակադեմիայի թղթակից-անդամ, այս գիտական կեդրոնի «Լրաբեր Հասարակական Գիտութիւններ» հանդէսի գլխաւոր խմբագիր Ալպէրթ Խառատեանը: Անոր գրութիւնը առաւելաբար կը վերաբերի մամուլի բարոյականութեան տեսական հարցերուն: Այդուհանդերձ, իր հաւասարակշիռ բնաւորութեամբ ծանօթ գիտնականը չէ կրցած զսպել իր վրդովմունքը ի լուր այն վարմունքի, զոր կարգ մը եգիպտահայ «աղա»ներ դրսեւորած են՝ իրենք իրենց համար ապահովելով հայկական արաբերէն միակ պարբերականի գերեզմանափորի անփառունակ «պատիւ»ը..., վարմունք, զոր Խառատեան կը բնութագրէ իբրեւ «անոպայ եւ անկառավարելի» մարդոց «պոռթկումներ» (էջ 14):

Գրքոյկին կորիզը կը կազմեն 17-69-րդ էջերը: Պերճ Թէրզեան այդ էջերը դասակարգած է չորս վերնագիրներու տակ.

- «Մուտք» (էջ 17-19).- Հեղինակը հոս կը յայտնէ, թէ երբ ժամանակին «Արեւ»ի արաբերէն յաւելումի խմբագիրին ու հեղինակային խումբին կը հարցնէին ամսաթերթի դադարման մասին, վերջիններս կը բաւարարուէին պատասխանելով, թէ պատճառները «վարչական» բնոյթ ունին: Ան 2014-ին արդէն պահը եկած կը նկատէ վերջ տալու շուրջ 5 տարի տեւած լրութեան եւ հանրութեան ներկայացնելու պարբերականի փակման բուն պատմութիւնը՝ զայն ի պահ թողնելով պատմութեան:

- «Ծագում» (էջ 20-30).- Ինչպէս իւրաքանչիւր ծնունդ, մանաւանդ՝ հայկական մամուլի, «Արեւ»ի նոյնանուն արաբերէն յաւելումին ծնունդն ալ դիւրին չէ եղած: Այս հատուածին մէջ, Պերճ Թէրզեան հնարաւոր մանրամասնութեամբ կը գրէ այն բանակցութեանց մասին, զոր վարեցին Գահիրէի Հ. Բ. Ը. Մ.ն ու «Արեւ»ի հրատարակիչ մարմինը՝ 1942-ին ստեղծուած «Հայ Ազգային Հիմնադրամ»ը՝ ճշդելու իւրաքանչիւր կողմին իրաւունքներն ու պարտաւորութիւնները՝

նախքան պարբերականին գոյառումը: Առանձին արաբերեն պարբերական ունենալու Հ. Բ. Ը. Մ.ի շրջանակին փափաքն իրագործելը շատ դժուար էր՝ նման պարբերականի համար պետական արտոնագիր ստանալու անհամար դժուարութեանց պատճառով: Ինչո՞ւ հսկայական միջոցներ եւ ժամանակ սպառել նոր պարբերական ունենալու համար, եթե կարելի էր օգտագործել «Արեւ»ի հնարաւորութիւնները: Թերզեան կը ներկայացնէ այդ բանակցութիւնները, փոխանակուած գրութիւնները եւ կնքուած համաձայնութիւնը, որուն մէջ յստակօրէն կը նշուէին հրատարակութեան, առաքման, խմբագրման, աշխատակցութեան պայմանները եւ իւրաքանչիւր կողմին նիւթական պարտաւորութիւնները: Գահիրէի Հ. Բ. Ը. Մ.ն իր վրայ կը վերցնէր նիւթական ծախսերուն առիծի բաժինը՝ 90 տոկոսը, Հ. Ա. Հ.ը՝ միայն 10 տոկոսը:

- «Ճառագայթում» (էջ 31-49).- Այս հաստուածին մէջ ընթերցողին կը ներկայացուի պարբերականի կեանքին բուն ընթացքը, երբ ան թափ կ'առնէ, եւ խոչընդոտները յաղթահարելով, թիւէ թիւ կ'ամրապնդուի, մասնաւորաբար իր շուրջ հաւաքելով Եգիպտոսի արաբ մտաւորականներ՝ շնորհիւ խմբագիրին՝ եգիպտահայ գաղութի եւ Հայկական Հարցի պատմութեան մէջ մասնագիտացած Դոկտ. Մուհամմէտ Ռիֆաաթ ալ-Իմամի անձնուէր աշխատանքին: Հեղինակը համեստօրէն չէ նշած այն կարելոր դերը, զոր ի նքը խաղցած է արաբերէն «Արեւ»ի հզօրացման մէջ:

Այստեղ փակագիծ մը բանալով յայտնենք, թէ շատ աւելի դժուար է արաբերէնով հայկական մամուլ հրատարակելը, քան հայերէն հայկական մամուլ հրատարակելը: Սա կը վկայեմ անձնական փորձէս մեկնելով: Արդարեւ, 1990-1991-ին խմբագրած եմ Հայկական Ժողովրդային Շարժման Լիբանանի մասնաճիւղի «Սատա Արարատ» («Արարատի Արձագանգը») արաբերէն պարբերականի ինը թիւերէն եօթը թիւեր, եւ մաշկիս վրայ զգացած եմ նման աշխատանքի ծանր բեռն ու պատասխանատւութիւնը: Այդ պարբերականը երկար կեանք չունեցաւ՝ հայկական մամուլի քրոնիկ հիւանդութեան՝ նիւթականի պակասի եւ ... պոռոտախօսող, բայց գործ ընել չսիրողներու անբարեացակամութեան պատճառով: Իսկ երբ գոյութիւն առաւ «Արեւ»ի արաբերէն ամսական յաւելումը, «Սատա Արարատ»ի երբեմնի հրատարակիչները առաջիններէն եղան, որ ողջունեցին իրենց դադրած պարբերականին աւանդոյթը **շատ աւելի բարձր մակարդակով** եւ աւելի մեծ տպաքանակով (սկիզբը՝ 1000, 2004-ի սկիզբէն՝ 1500

օրինակ) իրագործող իրենց եզրկատացի արաբ եւ հայ գործընկերներուն աշխատանքը եւ ամէն կերպ փորձեցին օժանդակել անոնց, գործակցութիւն, որ առ այսօր կը շարունակուի եւ ... պիտի շարունակուի: Նոյն լիբանանահայերս մեծ ցաւ ապրեցանք, երբ յանկարծ դադրեցաւ նաեւ «Արեւ»ի արաբերէն յաւելուածը, որուն, բարեբախտաբար, փոխարինելու եկաւ «Արեգ»ը՝ շատ աւելի կայուն եւ հաստատուն հիմքերու վրայ դրուած:

- «Շիջում» (էջ 51-69).- Այս հատուածին մէջ, Պերճ Թէրզեան կը ներկայացնէ այն խարդաւանքները, որոնց նշաւակ դարձան արաբերէն պարբերականն ու անոր ստեղծագործական կազմը, յատկապէս՝ գործունեայ եւ ազնիւ խմբագիրը՝ կարգ մը, իմ մեղմագոյն բնութագրումով՝ անբարեացակամներու եւ չկամներու ցուցադրական եւ մարտնչող անհանդուրժողականութեան պատճառով՝ ոմանց քմահաճոյքին յագուրդ տալով: Պատրուակ ծառայած է Թէրզեանի հեղինակած եւ Հայաստան-Իրան բարեկամական յարաբերութեանց մասին յօդուածը, որ, Հ. Ա. Հ.ի ղեկավարութեան մեծ մասին կարծիքով (բացառութեամբ Նորայր Տեօվլէթեանի), կրնար գլխացաւանք պատճառել՝ նկատի ունենալով Իրանի հետ Եզրկատուի օրուան իշխանութեանց ձգտուած յարաբերութիւնները, մինչդեռ տարիներ առաջ նման յօդուած մը նոյն «Արեւ»ի արաբերէն յաւելուածին մէջ լոյս տեսած էր, իսկ նոյն օրերուն եզրկատական «Տիրասաթ Իրանիյա» («Իրանական Ուսումնասիրութիւններ») պարբերականը գրեթէ նոյն օրերուն, իր Մայիս 2009-ի թիւը նուիրած էր Սուրիա-Իրան յարաբերութեանց, առաջին էջին վրայ տպագրելով նաեւ զոյգ պետութեանց նախագահներու հանդիպման լուսանկարը (վերջինս գունաւոր տպագրութեամբ վերատպուած է գրքոյկի 54-րդ էջին մէջ): Հ. Ա. Հ.ի «աղա»ները, խախտելով Գահիրէի Հ. Բ. Ը. Մ.ի հետ կնքուած համաձայնութեան պայմանները, այլեւ՝ մամլոյ բարոյականութեան անգիր եւ գրաւոր կանոնները, կը դիմեն անամօթ եւ յանցագործ քայլի՝ առանց ամսօրեայի ստեղծագործական կազմին համաձայնութեան եւ նոյնիսկ գիտութեան, Նուպար Միմոնեանի սեփականութիւնն եղող «Նուպար» տպարանէն (ուր կը տպուէր արաբերէն «Արեւ»ը՝ առաջին իսկ օրէն) լոյս կ'ընծայէն «Արեւ»ի արաբերէն հերթական թիւը՝ Մայիս 2009 թուականով (Թէրզեան այդ թիւը կը յայտարարէ ««բոնաբարուած» թիւ», էջ 17, իսկ ես զայն կը նախընտրեմ անուանել արաբերէն «(Ն)Արեւ»), անկէ զեղչելով Թէրզեանի իբրեւ թէ խնդրայարոյց յօդուա-

ծը, այսինքն՝ իրենք իրենց վերապահելով գրաքննիչի գործառնություն, պարբերականին վրայ պահպանելով ալ-Իմամին եւ Թերզեանին անունները, հակառակ վերջիններուս զգուշացման՝ նման արարք թոյլ չտալու (էջ 67): Այսպիսով, վերջ կը գտնէ «Արեւ»ի արաբերէն ամսօրեայ յաւելուածին կեանքը, որ երկարեցաւ 1998-ի Յունուարէն մինչեւ 2009-ի Ապրիլը՝ լոյս տեսնելով 136 անգամ՝ անշուշտ չհաշուելով «(Ն)Արեւ»ի միակ թիւը: Աւելին...

Գաղտնիք չէ, որ թուրք-ատրպէյճանական զոյգը տասնեակ միլիոնաւոր տոլար կը ծախսէ գնելու կամ վարձելու համար օտարազգի լրագրողներ, պատմաբաններ, քաղաքական գործիչներ եւ այլք՝ անոնց միջոցով իրենց քարոզչութիւնը կատարելու համար: Այս աշխուժութիւնը յաւելեալ թափ ստացաւ արաբական աշխարհին մէջ վերջին տասնամեակին՝ շնորհիւ Էրտողանի արաբական քաղաքականութեան: Այս աներեւակայելի աշխատանքին դիմաց, աւելի քան 300 միլիոնոց արաբական աշխարհին մէջ ՄԷԿ ԱՓԻ ՄԱՏՆԵՐՈՒՔԱՆԱԿՈՎ արաբ պատմաբաններ չունինք, որոնք, իրենց սկզբունքայնութեամբ եւ բանիմացութեամբ, պաշտպան ըլլան հայոց դատերուն: Այդ հազուագիտներէն է Մուհամմէտ Ռիֆաաթ ալ-Իմամը: Եւ փոխանակ գուրգուրալու նմաններուն վրայ, նոյնիսկ ի հարկին աչք փակելով անոնց կարգ մը մարդկային թուլութեանց հանդէպ, ահա թէ ինչ վարուելակերպ դրսեւորած է Հ. Ա. Հ.ի փոխ-ատենապետ, Եգիպտոսի թեմական կառոյցներուն մէջ ղեկավար պաշտօններ ունեցած Նուպար Սիմոնեանը ալ-Իմամի նկատմամբ: Հիմք ընդունելով իր բջիջային հեռաձայններուն ալ-Իմամի չպատասխանելը (այդ օրերուն Տամանհուրի համալսարանին մէջ քննական թուղթերու սրբագրութեան պատճառով բջիջային հեռաձայնը անջատելու պարտադիր ստիպողութեան տակ), Սիմոնեանն այդ լռութիւնը ինքնուրոյն մեկնաբանած է իբրեւ անարգանք իր անձին նկատմամբ, եւ ալ-Իմամի հետ իրենց յաջորդ հանդիպմանը «Արեւ»ի արաբերէն յաւելուածի գրասենեակին մէջ, իրեն թոյլ տուած է անվայել խօսքերով վիրաւորել արաբ գիտնականին արժանապատուութիւնը, նոյնիսկ անոր վրայ շարտել հեռաձայնին ընկալուչը մէկէ աւելի անգամ... Ջերծ մնալով մեր խստագոյնս բնութագրումը հոս արձանագրելէ, արարքը ընթերցողին ներկայացնելով, կասկած չունինք, թէ վերջինս ինք կու տայ այդպիսի վարմունքի ճիշդ բնութագրումը... Վերջ ի վերջոյ, նման արարք մը անընդունելի է ոեւէ անհատի նկատմամբ, ուր մնաց՝

գիտնականի, այն ալ՝ Մուհամմետ Ռիֆաաթ ալ-Իմամի նման անձի, որուն հանդէպ միայն եւ միայն յարգանք կրնանք տածել:

Գրախօսուող գրքոյկին «Յաւելուած» մասը կը պարունակէ քանի մը հրապարակումներ, որոնք յաւելեալ լոյս կը սփռեն վերեւ յիշուող զարգացումներուն վրայ: Ասոնք մեծ մասամբ նախապէս հրատարակուած նիւթերու արտատպումներ են, սակայն գրքոյկին մէջ անոնց ընդգրկումն անհրաժեշտ կը նկատենք, քանի որ առանց անոնց, ընթերցողին համար նուազ հասկնալի պիտի մնային որոշ հարցեր եւ ան կրնար խաբխափումի մէջ յայտնուիլ: Առաջին նիւթն է իբրեւ թէ խնդրայարոյց յօդուածը՝ «Հայաստանի Նախագահ Սերժ Սարգսեանի Այցը Իրան – Նոր Թափ Հայ-Իրանական Իւրայատուկ Յարաբերութիւններուն» (էջ 73-81), գրուած լոյս տեսնելու «Արեւ»ի արաբերէն յաւելուածի Մայիս 2009-ի թիւին մէջ, սակայն հրատարակուած մէկ տարուան ուշացումով, արաբերէն «Արեւ»ը փոխարինած ու անոր ԲՆԱԿԱՆ եւ ՏՐԱՄԱԲԱՆԱԿԱՆ շարունակութիւնն եղող «Արեգ» արաբերէն ամսօրեայի թիւ 2, Մայիս 2010-ի թիւին մէջ: Կը հետեւի Թերզեանի «Հայ-Իրանական Յարաբերութիւնները» առաջնորդող գրութիւնը (էջ 82-90)՝ լոյս տեսած արաբերէն «Արեւ»ի թիւ 122, Փետրուար 2002-ի թիւին մէջ, որ ատենին «վտանգաւոր» չնկատուեցաւ նոյն աղայական շրջանակէն, թէեւ անոր ընթերցողը պիտի նկատէ, որ աւելի իրանամետ շեշտադրումներ կան հոն, քան եօթը տարի ետք խնդիր յառաջացուցած յօդուածին մէջ... «Յաւելուած»ին յաջորդ նիւթը շատ հետաքրքրական է մամուլի պատմութեան ուսումնասիրողին համար. ան փրոֆէսոր Աուաթէֆ Ապտէլ Ռահմանի «Ներկայացում» վերնագրուած գրութիւնն է (էջ 91-94)՝ արաբերէն «Արեւ»ի առաջին 100 թիւերուն եգիպտական մամուլի պատմութեան մասնագէտ Ռամի Աթա-ի կատարած խոր եւ համակողմանի ուսումնասիրութեան արդիւնքներուն մասին, որ հարուստ է վիճակագրական ցուցանիշներով: Եգիպտացի արաբ մասնագէտը, անտեղեակ աշխարհի, մանաւանդ սփիւռքի հայկական պարբերական մամուլի դիմագրուած հազարումէկ հարցերուն, «Արեւ»ի արաբերէն ամսօրեայ յաւելուածէն կ'ակնկալէ ... միջազգային մամուլին իւրայատուկ չափանիշներ (Ռամի Աթա-ի այդ ուսումնասիրութիւնը լոյս տեսած է առանձին գրքոյկով): Կը հետեւին Պերճ Թերզեանի՝ արաբերէն «Արեւ»ին մէջ գրած առաջնորդողներն ու խմբագրականները ամփոփած՝ «Եգիպտահայ Հայեացքներ Պատմութեան, Քաղաքականութեան Եւ Մշակութային Ժառան-

գութան Մասին» ժողովածուին (Գահիրե, 2008, 308 էջ, արաբերեն) վերաբերեալ դոկտորներ Անդրանիկ Տազեսեանի, Գեորգ Եազրճեանի, Գեորգ Պարտաքճեանի եւ բժիշկ ու բազմաբնոյթ մտաւորական Թորոս Թորանեանի գրախօսութիւնները հայրենական, լիբանանահայ եւ ամերիկահայ պարբերականներու մէջ (էջ 95-117): Մատենագէտներուն համար կարեւոր աղբիւր է յաջորդ նիւթը՝ «Պերճ Թէրզեանի Ստորագրութեամբ «Արեւ»ի Արաբերէն Ամսօրեայ Յաւելուածին Մէջ Լոյս Տեսած Առաջնորդող Յօդուածներու Յանկ»ը (էջ 118-121, 47 հրապարակում): ««Արեւ»ի Անդաստանին Մէջ» վերնագիրին տակ (էջ 122-129), հեղինակը կը շարադրէ ընթացքը եգիպտահայ գաղութի նահապետներէն ոմանց եւ յատկապէս Ռ. Ա. Կ.ի ղեկավարներէն Համբարձում Գարայեանի ու Վահագն Տեփոյեանի իրախոսանքով իր աստիճանական ընդգրկման՝ Հայ Ազգային Հիմնադրամի վարչութեան եւ հայերէն «Արեւ»ի աշխատակցութեան ծիրերուն մէջ, բարձր գնահատելով ՏԵՍԼԱԿԱՆ ՌԻՆԵՅՈՂ այդ ղեկավարներուն արժանիքները՝ ի հակադրութիւն անոնց այսօրուան աթոռային ժառանգորդներուն, որոնք չեն ամչնար նոյնիսկ յայտարարելէ, թէ իրենք են որոշում կայացնողը, թէկուզ «պախիալ»ի («նպարավաճառ»՝ արաբերէն, թրքերէն) մակարդակ ունենան (էջ 56)... Յաւօք սրտի, նոյն մտածելակերպը (եթէ կարելի է մտածողութեան հետ առնչել նման երեւոյթը) կը տիրէ քիչ մը ամէն տեղ հայկական իրականութեան մէջ այսօր...

Գրքոյկը կ'աւարտի հեղինակի գրական-հասարակական գործունէութիւնն արտացոլող երկու էջերով՝ իր ստացած գնահատանքի գիրերն ու մետալները 1999-էն առ 2013 (էջ 130) եւ իր՝ 2008-էն 2012 հրատարակուած գիրքերուն ու գրքոյկներուն ցանկը (էջ 131, 7 անուն, այս գրքոյկով՝ 8 անուն):

Գրքոյկին մէջ լուսապատճէնուած տեսքով բերուած են նիւթին ուղղակիօրէն առնչուած քանի մը փաստաթուղթեր: Անոնց մէջ առանձնայատուկ է երկու փաստաթուղթ, որոնց բնագիրները թէեւ գրուած են արաբերէն եւ արաբական այբուրենի տառերով, սակայն հոս բերուած են արաբերէն՝ մետրոպեան այբուրենի տառերով՝ Մուհամմէտ Ռիֆաաթ ալ-Իմամի վերքերը չթարմացնելու մտահոգութեամբ: Էջատակի ծանօթագրութիւններով, հեղինակը կարեւոր տեղեկութիւններ կու տայ եգիպտահայ կեանքին մէջ կարեւոր դեր կատարած եւ գրքոյկին մէջ յիշատակուող անձերու ու կառոյցներու կենսագրութեանց մասին:

Ինչպէս միշտ Պերճ Թերզեանի գրութեանց պարագային, հոս եւս օգտագործուած է վճիտ եւ պարզ արեւմտահայերէն մը, ինչը եւս աստիճանաբար անգտանելի կը դառնայ մեր մամուլին եւ առհասարակ տպագիր հրատարակութեանց մէջ:

«Արեւ»ի արաբերէն ամսօրեայ յաւելումաձի կենսագրութիւնը ներկայացնող այս հրատարակութիւնը եթէ մէկ կողմէ աղբիւր է հայկական օտարալեզու մամուլի եւ Եգիպտոսի հայկական գաղութի պատմութեան այսօրուան ու վաղուան ուսումնասիրողներուն համար, միւս կողմէ, ան ԱՀԱԶԱՆԳ մըն է, հնչեցուած ողջ հայկական աշխարհով մէկ՝ ի հայրենիս եւ ի սփիւռս աշխարհի, թէ հարկաւոր է մեր ազգային կեանքին դէկը յանձնել ոչ թէ «աղա»յական կամ «պախիսալ»ական մտածելակերպ ու վարուելակերպ ունեցող արարածներու, այլ՝ բանիմաց, տեսլական ունեցող եւ բարոյականութեամբ գրեթէ անխոցելի անհատներու, այլապէս մենք դեռ շատ բան կը կորսնցնենք, եթէ երբեւէ դեռ զգալի բան մնացած է կորսնցնելու համար...

Մինչեւ ե՞րբ պիտի շարունակուին մեր «ազգային աղետ»ները (բնորոշումը տուած է այս ամօթալի պատմութիւնը լսած հայ մը, էջ 69)...

Երեւան, 17-30 Ապրիլ 2014

ԳԷՈՐԳ ԵԱԶԸՃԵԱՆ
«Արարատ», 10 Օգոստոս 2014

*Գէորգ Եազըճեան Ազատ լրագրող, պատմաբան եւ Լիբանանի
Լրագրողներու Միութեան Բարոյական Հարցերու Յանձնախումբի
անդամ է*

ՊԵՐՃ ԹԵՐԶԵԱՆ – ՄՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԴԻՄԱՆԿԱՐԻ ՓՈՐՁ

Տարիներ առաջ մի քանի ընկերներով հիւրընկալուել էինք մեր օրերի մեծերից Համո Սահեանի տանը: Վարպետը մեզ գինի հիւրասիրեց, անում էր ամեն ինչ, որ մենք ազատ զգայինք, ինչն, անկեղծ ասած, այնքան էլ չէր յաջողում: Խանգարում էր մեր խորին յարգանքն ու ակնածանքը կենդանի դասականի նկատմամբ: Շատ հարցերի մասին զրուցեցինք, սակայն տպաւորուել է վարպետի խօսքը բանաստեղծութիւններ գրելու, գրողների ու գրելուն նպաստողների մասին:

-Մինչեւ 18-20 տարեկան բոլորն են գրում,- ժպտախառն ու իմաստահարուստ հայեացքով մեզ գուրգուրելով ասաց Վարպետը, ապա շարունակեց,- 20-25 տարեկանում գրում են թունդ սիրահարուածները, իսկ դրանից հետո՝ գծերը: Իսկ այ դու, մատնացոյց անելով մեր ընկերներից վաղամեռիկ Ռոբերտ Դանիէլեանին, քիմիական այն տարրն ես, որ ինքդ չես այրում, սակայն ամեն ինչով նպաստում ես այրմանը, իսկ յաճախ էլ՝ բոցավառմանը...

Երբ առիթ ներկայացաւ եգիպտահայ ազգային, հասարակական ու մշակութային գործիչ Պերճ Թէրզեանի մասին գրելու, չգիտեմ ինչու, ակամայ յիշեցի Վարպետին ու նրա այրուելուն նպաստելու մասին զրոյցը: Յիրաւի, Պ. Թէրզեանը մարդկային այն տեսակն է, որ ամեն ինչով նպաստում, օգնում է հայ մնալու, հայի դէմքն օտար ավերում անաղարտ պահելու, հայոց ոգին ու ձգտումները անաղարտ պահպանելու ու սերունդներին փոխանցելու ազգանուէր գործին:

* * *

Մեր մի քանի հանդիպումների ու շփումների արդիւնքում հասկացայ, իւրատեսակ պահանջ զգացի եւ ցանկութիւն՝ գրելու տարիների վաստակած ծանրութիւնից ու կենսափորձի առատութիւնից

սակաւախօս դարձած, սակայն բացառիկ ազնիւ ու իրատես բարեկամիս մասին: Իհարկէ, կարծում եմ դեռ կը լինեն կենսագիրներ, աւելի մանրամասն ու ամբողջական կը ներկայացնեն Պ. Թէրզեանի կեանքն ու կատարած ազգանպաստ գործերը: Իմ խնդիրն աւելի համեստ է՝ հնարաւորինս հակիրճ ներկայացնել նրա արգասաբեր մտածողութեան եւ բեղուն գրչի արդիւնք ստեղծագործութիւնները: Գիտեմ, բարեկամս կարդալով, մի փոքր շիկնելու է, քանի որ էութեամբ չափազանց պարզ ու համեստ է, սակայն որոշումս արդէն կայացած է ու անփոփոխ, քանի որ բոլորը, իսկ ազգանուէր գործիչն ու գրչի համեստ մշակը՝ յատկապէս, արժանի են գնահատանքի խօսքի ու մեծարման:

Մեր գրոյցների ընթացքում յաճախ է շեշտում, որ իրեն գրող կամ հետազօտող չի համարում: Պարզապէս լինում են պահեր ու խնդիրներ, որոնց կողքով անտարբեր չի կարողացել մնալ եւ դիմել է գրիչի ու թղթի ծառայութեանը: Մեր նախորդ հանդիպումներից մէկի ժամանակ խնդրեցի եւ Եգիպտոս հասնելու առաջին իսկ օրն ուղարկեց իր բոլոր լոյս տեսած աշխատութիւնները: Դրանք հաստափոր չեն, ամպագորգոռ թեմաներ չեն ընդգրկում, սակայն ասելիք ունեն, պարզ, հասկանալի, ջինջ ու ծորուն արեւմտահայերէնով ներկայացնում են խնդիրները: Ամենակարեւոր արժանիքը, թերեւս, դրանց անկեղծութիւնն է, խնդրոյ առարկայ թեմայի հետ առնչուող բոլոր եզրերի իմացութիւնն ու ամբողջական ընկալումը:

«Ինչպէ՞ս տօնուեցաւ հայ պարբերական մամուլի 200-ամեակը Գահիրէի մէջ»¹ գրքոյկում ներկայացնելով նուիրեալ ու պատրաստակամ եգիպտահայերի (1960-ականներց նրանց շարքերի առջեւից հպարտօրէն միշտ «քայլել է» նաեւ Թէրզեանը) ներդրած հսկայական ջանքերը Կահիրէում հայ մամուլի յոբելեանին նուիրուած ցուցահանդէս ու յարակից միջոցառումներ կազմակերպելու գործում: Մեզ՝ հայաստանաբնակներին համար դժուար ժամանակներ էին: Նորանկախ Հանրապետութիւնը պատերազմի, մութ ու ցուրտ տարիների բեռի տակ էր կքած: Պետական միջոցներ չգտնուեցին նոյնիսկ «Հայ պարբերական մամուլի պատմութիւն» հիմնարար կոլեկտիւ աշխատութիւնը հրատարակելու համար: Իսկ Եգիպտոսում մի խումբ

¹ Թէրզեան Պերճ, *Ինչպէ՞ս տօնուեցաւ հայ պարբերական մամուլի 200-ամեակը Գահիրէի մէջ*, Գահիրէ, 2009:

նուիրեալ հայերի ջանքերով կազմակերպուեցին տօնական միջոցառումներ, ցուցահանդես, որի զարդապսակն, անկասկած, հայ մամուլի «պատէ պատ երկարող» քարտէզն էր, որի վրայ նշուած էին այն բոլոր քաղաքները «ուր հայերէն թերթ լոյս տեսած է, հայ մամուլի գոյութեան 200 տարուան ընթացքին»²: Դրանից տեղեկանում ենք, որ աշխարհի 264 քաղաքներում լոյս են տեսել հայեցի թերթեր: «Այդ հսկայական քարտէսը դիտողը ակամայ այն տպաւորութիւնը կ'ունենար թէ հայերը ամբողջ աշխարհը գրաւած են...»³: Հետաքրքիր մօտեցում է հանդէս բերում հեղինակը. խորհրդանշական ձեւով, քարտէզի միջնորդաւորուած պատկերով ներկայացնելով հայի միախառնուած մեծ ցաւն ու անթաքոյց հպարտութիւնը, շաղախուած միմեանց ու հոգու խորքում անաղարտ անթեղուած:

Պարոն Թերզեան, այսքանից յետոյ յաճախ նշում էք, որ գրող չէք: Գուցէ գրող չէք, բայց գրողի հոգի՝ հաստատ ունէք: Այդ հոգին, ազնիւ ու մաքուր Ձեր նկարագիրը կարմիր թելի նման անցնում է նաեւ «Անտեղի պատիւի մը շռայլումին առիթով»⁴ գրքոյկում, որի թեման թէւ այնքան էլ գրաւիչ չէ, սակայն մի աւելորդ անգամ պարզում է Ձեր ազնուութիւնն ու նախանձելի չափերի հասնող անկեղծութիւնը:

Իսկ մէկ այլ՝ «Տեղեկագիր...»⁵ գրքոյկում Պ. Թերզեանը ներկայանում է նոր հոգսերի բեռով ու նոր առաքելութեամբ: Այստեղ տեսնում ենք արդէն սփիւռքում գործող կրթահամակարգի, տարաբնոյթ վարժարանների ու մատաղ սերնդի դաստիարակութեան խնդիրներով մտահոգ հային: Առաջին հայեացքից հեղինակն ընդամենը կանոնագրի մասին է խօսում, սակայն իրականում ներակայացնում է այն ջանադիր գործունէութիւնը, որ ծաւալել են հեղինակն ու մի խումբ նուիրեալներ՝ հայկական կրթօջախն անաղարտ պահելու եւ մատաղ սերնդին հայեցի դաստիարակելու, հայերէնով կրթելու գործում:

² Նոյն տեղում, էջ 10:

³ Նոյն տեղում, էջ 11:

⁴ Թերզեան Պերճ, *Անտեղի պատիւի մը շռայլումին առիթով*, Գահիրէ, 2010:

⁵ Թերզեան Պերճ, *Տեղեկագիր Գալուստեան եւ Նուպարեան Ազգային Վարժարաններու՝ 1988 տարւոյ թիւ 260 նախարարական որոշմնագրին համաձայն պատրաստուած եւ վաւերացուած կանոնագրերուն մասին*, Գահիրէ, 2011:

* * *

Հանդարտաբարոյ վարքագծի տէր, խաղաղ ու անառարկելի ոճով, «նիւթի մէջ անգամ ներքին անհանգստութիւնը կամ անհամաձայնութիւնը» անկողմնակալ, համակողմանի, նկարագրական մանրամասներով քողարկող (ինչն աւելի վստահութիւն է հաղորդում նրա խօսքին)⁶ Պ. Թէրզեանի նախորդ տարիներին կատարած ազգանուէր գործերի, արձանագրող գրչի ու տարեգրողի, ասելիք ու անելիք ունեցող անհատի ստեղծագործութիւնների իւրատեսակ ամփոփում ու ամբողջացում է «Յետադարձ անդրադարձ» ժողովածուն⁷: Այստեղ անհատն է, Աշխարհի քաղաքացին, հայի ու սփիւռքահայի տեսակը, տարիների իր կենսափորձով, աշխարհընկալմամբ ու մինչեւ ուղնուծուծը ազնուաբարոյ կեցուածքով՝ գրիչ-թուղթ մոլորակի անխոնջ կատարողը:

Իր կեանքի «անգուգական ընկերուհուն»՝ տիկին Սեդային նուիրուած այս ժողովածուն լայն ընդգրկում ունի: XX դարի վերջին քառորդում համայն Սփիւռքում, մայր Հայրենիքում եւ եգիպտահայ գաղութում համազգային մտահոգութեան առարկայ եղած իրադարձութիւնների մասին տարիների ընթացքում գրուած այս անդրադարձերը խմբաւորուած են չորս բաժիններում՝

ա. «Յօդուածներ», որը «Արեւ» օրաթերթում «Լուսանցքի վրայ» խորագրի ներքոյ լոյս տեսած նիւթերի ծաղկաքաղն է,

բ. «Ելոյթներ» եգիպտահայ տարբեր կառոյցներում «արտասանուած բազմատասնեակ խօսքերէ փոքրաթիւ նմոյշներ» են, «որոնք կը ցոլացնեն առիթին պատգամ»⁸:

գ. «Հարցազրոյցներ», հեղինակի տուած եւ ուրիշներից վերցրած հարցազրոյցներ են,

դ. «Ուսումնասիրութիւն», որը «կը վերաբերի եգիպտահայ ազգային վարժարաններու մերօրեայ վիճակին»⁹:

⁶ Թէրզեան Պերճ, *Յետադարձ անդրադարձ*, Գրախօսականներ, Գահիրէ, 2011, էջ 41:

⁷ Թէրզեան Պերճ, *Յետադարձ անդրադարձ, յօդուածներու, ելոյթներու, հարցազրոյցներու եւ ուսումնասիրութեան ժողովածոյ*, Գահիրէ, 2010:

⁸ Թէրզեան Պերճ, *Յետադարձ անդրադարձ, յօդուածներու, ելոյթներու, հարցազրոյցներու եւ ուսումնասիրութեան ժողովածոյ*, Գահիրէ, 2010, էջ 19:

⁹ Նոյն տեղում, էջ 20:

Յօդուածների հիմնական նիւթը կեանքն է՝ իր խնդիրներով, հոգսերով, աշխոյժ առօրեայով ու փոքրիկ յաղթանակներով: Եւ այդ ամբողջ իրադարձութիւնների կիզակէտում մարդն է, հայն ու եգիպտահայը՝ իր մտորումներով, աշխարհընկալմամբ եւ անորոշ վաղուայ օրուայ նկատմամբ մի քիչ էլ անհանգստութեամբ: Այստեղ իրար կողքի են մէկտեղուել մամուլի մշակն ու հայի ապագայով մտահոգ կրօնաւորը, հայկական ռադիոժամի աշխատակիցն ու մարզամշակութային ասպարէզի ներկայացուցիչը, նշանաւոր եւ ունեւոր հայն ու կրթական գործի երախտաւոր մշակը: Նրանք բոլորն էլ լարուած են, մտահոգ, վաղուայ օրուայ նկատմամբ անվստահ: Հոգս ու ցաւ ունեն նրանք, առաջին հայեացքից անտեսանելի կարօտ՝ Հայրենիքի ու հայի տեսակի հանդէպ, Եղեռնից ժառանգած հոգու խորքում անթելուած անթաքոյց ցաւ ու մորմոք...: Այս ամէնով հանդերձ Թերզեանի հրապարակումներում այս կամ այն հարցի վերաբերեալ մտորումներում ու եզրայանգումներում նկատելի է լաւատեսութիւնը, ինչն, անկասկած, մեծ հոգու, հզօր անհատի առհաւատչեան է:

Այդ լաւատեսութիւնն ու անսասան հաւատն ապագայի նկատմամբ դրսեւորուում է յատկապէս բոլոր այն դէպքերում, երբ խօսուում է յատկապէս հայոց պետականութեան մասին: Թերզեանը խորը մորմոքով արձանագրելով հայ մարդու մեծագոյն ցաւն ու ողբերգութիւնը, կատարում է ուժեղ ու «պինդ» անհատին վայել եզրայանգումներ՝ անհրաժեշտ ու պարտադիր է համարում՝

ա. անցեալից դասեր քաղել,

բ. վերլուծել, տեղի ունեցած եւ ընթացող իրադարձութիւնները խորքային մակարդակով ճանաչել եւ հասկանալ,

գ. ճշգրտել առաջիկայում համայն հայութեան անելիքները, մասնաւորապէս աշխարհի կողմից ցեղասպանութեան ճանաչման, պահանջատիրութեան եւ այլ հարցերում,

դ. այդ նուիրական առաքելութեան իրականացման որպէս գրաւական տեսնել հայոց պետականութիւնը՝ շեշտելով, որ բնաւ էլ կարելոր չպիտի լինի, թէ ով է ներկայացնում Հայաստանը:

Իրեն գիտակ ուսումնասիրող չհամարող Թերզեանն այս դէպքում հանդէս է բերում նիւթի եւ իրավիճակի խորը իմացութիւն եւ անչափ կարելոր ու անհրաժեշտ համարում թուրքական կողմի հակահայ քարոզչութեանն ու մերժողականութեանը արժանի պատասխան

տալը, ընդգծելով այն խիստ վտանգալոր միտումը, որ թուրքերին երբեմն յաջողում է հայերին ներկայացնել իբրեւ իսլամի թշնամիներ եւ թուրքերին կոտորողներ¹⁰:

Հենց այս հանգամանքն էլ ստիպեց, որ 1998-ից սկսած Թերզեանը «Արեւ»-ի արաբերէն յաւելուածում արաբալեզու ընթերցողին հետեւողականօրէն ներկայացնի 1915 թ. կատարուած իրադարձութիւնների իրական պատկերը: Այս յօդուածաշարն իմ կարծիքով Թերզեանի ստեղծագործական նուաճումը կարելի է համարել, կատարած աշխատանքների իւրայատուկ խտացում: Այս տեսակ հրապարակումները մեզ՝ աշխարհում սփռուած հայերիս համար, երբեմն այնքան շատ գործ են կատարում եւ այնքան ուսանելի կողմեր ունեն, որ դրանց նշանակութիւնը գնահատել հնարաւոր չէ:

Ազգի հոգսերով մտահոգ գործիչին բնականաբար պիտի անհանգստացնէին նաեւ գաղութահայ դպրոցն ու, առհասարակ, կրթական խնդիրները, որոնք դարձել են հրապարակախօսի հետաքրքրութեան առարկան: Թերզեան-հեղինակ-հային անհանգստացնում ու վախեցնում է այն փաստը, որ հայ աշակերտութեան թուաքանակը շարունակաբար նուազում է, ինչի հետեւանքով էլ վտանգուած է հայկական վարժարանների ապագան: Հեղինակը ցաւով արձանագրում է, որ աշակերտների թուաքանակի անկմանը զուգընթաց հազուագիւտ են հանդիպում նաեւ կիրթ ու մաքուր գրական հայերէնով խօսող անձինք. «Շատերու կողմէ հայերէն քանի մը նախադասութիւն շարայարողը կը նկատուի մտաւորական,- ցաւով ու ափսոսանքով գրում է Թերզեանը,- այնքան որ նօսր դարձած են մաքուր հայերէնով արտայայտուողներու շարքերը»¹¹: Հետաքրքիր է, որ հեղինակը իրաւացիօրէն դա չի համարում գաղութի թուաքանակի նուազման արդիւնք, այլ նրա կարծիքով դա աւելի շատ գաղութի «ապամտաւորականացման» հետեւանք է: Կիսելով նոյն մտահոգութիւնը, աւելին ասեմ, պրն. Թերզեան, դա համահայկական, համաշ-

¹⁰ Թերզեան Պերճ, *Յետադարձ անդրադարձ, յօդուածներու, ելոյթներու, հարցազրոյցներու եւ ուսումնասիրութեան ժողովածոյ*, Գահիրէ, 2010, Թրքական Նենգութիւն, էջ 50:

¹¹ Թերզեան Պերճ, *Յետադարձ անդրադարձ, յօդուածներու, ելոյթներու, հարցազրոյցներու եւ ուսումնասիրութեան ժողովածոյ*, Գահիրէ, 2010, Որոշում Առնող Տարրը, էջ 46:

խարհային գործընթացների արդիւնք է, գիտատեխնիկական ամեն-
ժամեայ յեղաշրջումները, համացանցն ու նորանոր տեխնոլոգիաները
ժամանակ ու հնարաւորութիւն չեն տալիս դասական ըմբռնումներով
«մտաւորականանալու», ինչն ի հարկէ երբեք էլ չի արդարացնում բոի
ու կիսագրագէտ լինելու տարածուած հանգամանքը: Գոնէ մեզ՝
հայերիս նման փոքրաթիւ ու աշխարհով մէկ սփռուած ժողովրդի
համար օդի նման անհրաժեշտ է գրագէտ, խելացի ու կիրթ լինելը,
այլապէս՝ մենք այլ զենք չունենք դիմագրաւելու այսօրեայ բազմաթիւ
մարտահրաւերներին:

Պատմաբանիս տեսանկիւնից դիտարկելով ու մանրագնին քննար-
կելով ժողովածուում տեղ գտած բոլոր հրապարակումները, հակուած
եմ կարծելու, որ ոչ բոլոր ընթերցողները միանշանակ կը համաձայնեն
ու կ'ընդունեն դրանցում առկայ տեսակէտներն ու եզրայանգումները:
Մասնաւորապէս՝ աւանդական կուսակցութիւնների գործունէու-
թեան, ազգային խորհրդանիշների, եկեղեցական տարաբնոյթ վեճերի,
Հայաստանի երեք Հանրապետութիւնների պատմութեան, ազգային
խնդիրներում որոշ գործիչների պահուածքի եւ մի շարք այլ հարցերի
վերաբերեալ: Յստակ է, սակայն, որ հեղինակն ու նրա տեսակէտներն
իրեն ծնող ու սնող, հարազատ միջավայրի ու ապրած ժամանակի
արդիւնք են: Նա անկեղծ է ու ազնուօրէն ներկայացնում է այն տեսա-
կէտները, որոնց հաւատում է, որոնք ճիշդ է համարում: Վստահ եմ
նաեւ, որ այդ մօտեցումները միայն կ'օգնեն ճիշդ ու իրատեսական
եզրայանգումներ եւ կառուցողական քայլեր կատարելու համար եւ
ներհամայնքային դժգոհութիւնների ու պառակտումների առիթ չեն
դառնայ:

* * *

Պ. Թերզեանի առընչուած յաջորդ աշխատութիւնը հանդիսանում
է «Յետադարձ անդրադարձ – Գրախօսականներ» գրքոյկը,¹² որ իսկա-
կան անակնկալ էր, հաճելի նորոյթ: Միանգամայն համամիտ եմ հեղի-
նակին, ինքս էլ չեմ յիշում, որ երբեւէ հանդիպած լինեմ մէկ հեղինակի
մի գրքի մասին գրախօսականների առանձին ժողովածուի: «Յետա-
դարձ անդրադարձ»ին իւրակերպ այս արձագանգ-անդրադարձի
առաջաբանում Թերզեան-հեղինակը հերթական անգամ նշելով, որ

¹² Նոյն տեղում, էջ 8:

իրեն «երբեք գրող մը չէ նկատած», հաճելիօրէն զարմացել է, որ «չիմանալով իր գրող ըլլալը» նոյնիսկ մրցանակակիր գրողներ իրեն գրչեղբայր են անուանել, եւ խորը թաքցրած մանկան անաղարտ հրճուանք ապրելով՝ շտապում է մտավախութիւն արտայայտել, թէ չլինի յանկարծ այս տեսակ գրքոյկի հրապարակումը «մեկնաբանուի որպէս մեծամտութիւն եւ անհամեստութիւն, երկու յատկանիշներ, որոնցմէ խորապէս ինքը կը խորշի»¹³։ Չափազանց համեստ հեղինակը նոյնիսկ խնդրում է ընթերցողին, որ կենտրոնանայ ոչ թէ գրախօսականներում եղած «երբեմն չափազանցութեան երթալու աստիճան» դրուատանքի խօսքերի վրայ, այլ գրքում առաջ քաշուած հայկական իրականութեան մէջ առկայ, հայ հաւաքական «մտածողութիւնը փոթորկող քրոնիկ հարցերուն եւ տագնապներուն», այն հրատապ խնդիրների, որոնց լուծումներն անհրաժեշտ են ու հրամայաբար անյետաձգելի։

Գրքոյկում մէկտեղուած են եօթ գրախօսականներ, որոնց հեղինակներից իւրաքանչիւրը «Յետադարձ Անդրադարձին» կատարել է իր անդրադարձերն ու մեկնութիւնները։ Խնդիր չունենալով գրախօսականները գրախօսելու՝ նշեմ միայն, որ չեմ ցանկանում դրանցից առանձնացնել որեւէ մէկին, պարզապէս նկատեմ, որ ընթերցելիս նկատեցի, աւելին, համոզուեցի՝ դրանք անկեղծ, սրտացաւ եւ հեղինակին բացառապէս օգտակար լինելու մղումներով են լոյս աշխարհ եկել։ Խօսքս լիովին վերաբերում է նաեւ մի քանի դիտողութիւններին, որոնք կան գրախօսականներում։

Ինձ հաճելի ու օգտակար թուաց ու նախ եւ առաջ գրաւեց այն սրտացաւ վերաբերմունքն ու անհանգստութիւնը, այն մտահոգութիւնների շղթան, որ կար Թերզեանի «Անդրադարձում» եւ շարունակում է գրախօսականներում։ Առանձնապէս կարեւորում եմ, որ հեղինակները, ովքեր ծնուել ու մեծացել են Սփիւռքում եւ քաջատեղեակ են այնտեղ գոյութիւն ունեցող խնդիրների բոլոր ծալքերին, շարունակելով ու ձայնակցելով հեղինակին՝ անթաքոյց եւ անպաճոյճ խօսքերով միաձայնում են. «Մեր ցաւը այն է, որ մեր մէջ ազգային զգացողութիւնը այնքան մը բթացած է, որ հարկ եղած լրջութեամբ չենք մտահոգուած հայ վարժարանին գոյութեան իմաստը արդարացնող ՀԱՅ ՄԱՐԴ պատրաստելու էական առաջադրութեամբ», «Մեր լեզուին

¹³ Նոյն տեղում։

կարեւորութեան զգացողութիւնը չափազանց տկարացած է», որ ցուալի է, երբ շատերը առաջնորդուում են «ԵՐԵՒՈՅԹՈՎ հայ ըլլանք եւ ոչ՝ ԷՌԻԹԵԱՄԲ» կարգախօսներով, որ մեր առջեւ ծառացած երկու հիմնահարցերը Հայրենիքի ու հայրենամերձ «գաղութներու պարպումն ու լեզուի նահանջին վտանգն» է¹⁴ եւ այլն:

* * *

Եգիպտահայ գաղութի մերօրեայ նահապետի՝ Պ. Թէրզեանի գրչին է պատկանում մէկ այլ արժէքաւոր աշխատութիւն¹⁵ եւս: Աշխատութիւն, որն ինքնին նորութիւն է, քանի որ այն Հայաստանի Հանրապետութեան «դիւանագիտական ներկայացուցչութեան ստեղծման պատմութիւնը լուսաբանող անդրանիկ փորձն է»¹⁶: Թէրզեանին յատուկ բժախնդրութիւնն ու անաչառութիւնը, փաստերի հաւաստիութեան, անկողմնակալութեան եւ իրատեսութեան տեսանկիւնից անխոցելի են դարձրել նրա այս աշխատանքը եւս: «ՀՀ Եգիպտոսի դեսպանատան ծննդոցը» աշխատանքը վկայութիւնն ու կենդանի վաւերագիրն է այն իրողութեան, թէ ինչպէս է հնարաւոր անսասան համոզմունքի եւ անդադրում ջանքերի շնորհիւ իրականութիւն դարձնել աներեւակայելին: Ուսանելի այս պատումը իւրակերպ յուշարձան է մօտ անցեալի այն կարեւորագոյն տեղաշարժերի, որի ընթացքում Հայրենիքն ու Սփիւռքը՝ յաղթահարելով տասնամեակներ գոյատեւած երկաթեայ վարագոյրի անթափանց պատնէշը, «միմեանց ընդառաջ առաջին գողտրիկ քայլերն էին կատարում»¹⁷: Քայլեր, որոնց որպէս իրեղէն ապացոյց ու Հայրենիք-Սփիւռք միասնականութեան առաջին խորհրդանիշ-կոթողներից մէկը Եգիպտոսում ՀՀ դեսպանատան «Չագրը» առանձնատունն էր, որի արժէքը սոսկ որպէս դեսպանատուն չի կարելի դիտել, այլ՝ աւելի մեծ, ընդգրկուն ու վեհ մի երեւոյթ, անցեալի մաքառումների ու մեծ զոհողութիւնների գնով կոած յաղթանակների առհաւատչեայ, պատգամ գալիք սերունդներին,

¹³ Նոյն տեղում:

¹⁴ Նոյն տեղում, էջ 15:

¹⁵ ՀՀ Եգիպտոսի դեսպանատան ծննդոցը, ակնարկ քսանամեայ հեռաւորութենէ, Գահիրէ, 2012:

¹⁶ Նոյն տեղում, էջ 8:

¹⁷ Նոյն տեղում, էջ 9:

լուսաւոր փարոսի գաղափար համայն հայութեանը: Դեսպանատան հիմնումն ու նրա պատմութեան ներկայացումը նաեւ ներկայացնում էր այն զարգացումն ու յաղթական գործընթացը, որի ընթացքում Սփիւռքի գիտակցութեան մէջ վերջնականօրէն արմատաւորւում էր Հայրենիքը որպէս ողջ հայութեան անկախ եւ ինքնիշխան պետութիւն, այլ ոչ թէ «ճամբուն վրայ մեծ եւ անհասանելի» երազ:

Նախանձելի բժախնդրութեամբ, ջինջ ու մաքուր հայերէնով շարադրուած այս աշխատանքն առանձնանում է փաստառատութեամբ եւ կոռ, տրամաբանական ու պատճառահետեւանքային կապերի ճշմարտացի բացայայտումներով: Ճիշդ է, հեղինակը երբեմն շատ է մանրամասնում, անհարկի վկայակոչումներ ու պարզաբանումներ է ներկայացնում, սակայն իր ամբողջութեան մէջ աշխատութիւնը յաջողուած է, կայացած եւ ուսանելի շատ կողմեր է պարունակում:

Առերեւոյթ Պ. Թերզեանն ընդամենը Եգիպտոսում ՀՀ դեսպանատան հիմնադրման ու դրա հետ կապուած դժուարութիւնների յաղթահարման պատմութիւնն է շարադրել: Սակայն նոյնիսկ մի փոքր ուշադիր ընթերցելու դէպքում ակնյայտ է դառնում, որ աշխատութեան ծիրում 1990-ական թթ. ու դրանց առնչուող մեծաքանակ խնդիրների ետնախորքի վրայ նորանկախ Հայաստանի Հանրապետութեան, նրա արտաքին քաղաքականութեան, Հայրենիքի նկատմամբ Սփիւռքի նոր ու նորովի վերաբերմունքի, հայ մարդու անթաքոյց հպարտութեան ու էլի շատ խորքային հարցերի քննութիւն է: Աչքի է զարնում մի կարեւոր հանգամանք. հեղինակը գովեստով է խօսում ու շոյլ գնահատանքի խօսքեր չի խնայում ազգանպաստ գործերի ու գործիչների դէպքում, ինչպէս օրինակ՝ Է. Նալբանդեանի, սակայն, դրան հակառակ էլ՝ խուսափում է որեւէ անուն յիշատակելուց՝ եթէ բացասական որակումներ պիտի արտաբերի: Ինչ է սա: Իհարկէ, մեծահոգութիւն, վեհանձնութիւն: Յատկանիշներ, որոնք սովորաբար միշտ յատուկ են եղել թերեւս միայն **ազնուական-մտաւորական** տեսակին:

Պ. Թերզեանի միւս ուշագրաւ «Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի Սաթենիկ Չազըր հիմնադրամի հրատարակչական գործունէութիւնը» աշխատութիւնը¹⁸ գալիս է լրացնելու հեղինակի նախորդ գործերին այն իմաստով, որ սա

¹⁸ Թերզեան Պերճ, *Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի Սաթենիկ Չազըր հիմնադրամի հրատարակչական գործունէութիւնը*, Հայ գրքի տպագրութեան 500-ամեակին առթիւ, Գահիրէ, 2012:

եւս իւրակերպ հաշուետուութիւն է, յարգանքի ու երախտագիտութեան խօսք հիմնադրամի նախաձեռնողների ու նրան սատարողների հայրենանուէր քայլերի մասին: Հայ գրքի տպագրութեան 500-ամեակի առիթով գրուած այս գրքովկում Պ. Թէրզեանը բարեխիղճ ու իսկական մտաւորականին վայել բառընտրութեամբ ներկայացնում է այն հսկայածաւալ գործունէութիւնը, որ իրականացում է «Մաթենիկ Չագրը» հիմնադրամի միջոցներով: Տպագիր մամուլ, մամուլի թուանշային հաւաքածուները, երաժշտական բնոյթի գրականութեան հրատարակութիւն, նկարների տպագրում, պատմագիտական ուսումնասիրութիւնների լոյս ընծայում եւ այլ բնոյթի հրատարակչական իր գործունէութեամբ, որոնց մասին բաժին առ բաժին խօսում է հեղինակը, հիմնադրամը մեծ ներդրում է կատարում հայերէնի, հայեցիի տարածման ու բիւրեղացման եւ ազգապահպանութեան գործում: Այս անգամ եւս աչք է շոյում Թէրզեան-հեղինակի բացառիկ ճշտախօսութիւնն ու մանրակրկիտ, աղիւսակների տեսքով նոյնիսկ ներկայացրած այն բոլոր գրքերը, որոնք լոյս են ընծայուել հիմնադրամի միջոցներով:

Հեղինակը դրուատանքի կամ գովաբանական որեւէ խօսք չի ասում, պարզապէս ներկայացնում է կատարուած աշխատանքները, դրանք յանձնում սերունդների դատին, իսկ գնահատանքի բաժինը թողնում ընթերցողին ու ամենակարող ժամանակին:

Ուսումնասիրութիւններին ընթացքում յաճախ նախանձում եմ զարգացած երկրների կոլեգաներիս, քանի որ նրանք ազատ օգտուում են մերօրեայ տեխնոլոգիական նուաճումների ընձեռած հնարաւորութիւններից, մասնաւորապէս՝ թուայնացուած մամուլի ու գրականութեան առկայութիւնը մեծ տեսադաշտ է բացում նրանց առջեւ: Մեզանում էլ են սկսել այդ գործը, սակայն ֆինանսական միջոցների սղութեան եւ զանազան այլ պատճառներով դա այնքան քիչ ու դանդաղ է արւում, որ կարելի է ասել, որ դրանք գրեթէ չկան: Ահա այս իմաստով, թերթերի հաւաքածուների թուայնացումը, որ կատարում են մեր եգիպտահայ բարեկամները, մեծ ու կարեւոր գործառոյթ է. նախ՝ դրանով անխուսափելի կորուստից փրկւում է տուեալ պարբերականն ու այն իրականութեան մասին իրական իմացութիւնը, որի հայելիներն ու տարեգիրներն են եղել այդ պարբերականները եւ յետոյ՝ թուայնացուած վիճակում պահպանուող պարբերականների ուսումնասիրութիւնն աւելի գրաւիչ ու նախընտրելի է ու հաւանա-

կանութիւնը մեծ է, որ դրանք աւելի յաճախ են ուսումնասիրողների ուշադրութեան թիրախ դառնում: Իսկ երբ խօսքը «Արեւ» եւ «Յուսաբեր» պարբերականների մասին է, ապա ինքնին այդ գործառնության մեծագոյն արժէքն անգնահատելի է:

Հեղինակը գործվանքով ու անթաքոյց հպարտութեամբ է ներկայացնում նաեւ հիմնադրամի հովանաւորութեամբ ուսանած ու գիտական թէզեր պաշտպանած ուսանողներին ու նրանց աշխատութիւնները, թուարկում ստեղծագործող երաժիշտներին ու նրանց ստեղծագործութիւնների տպագրութեան գործին բերած հիմնադրամի մեծ նպաստը: Կրկին անգամ ոչ մի դրուատանքի խօսք, ոչ մի բնութագրող բառ ու գովասանք: Կարծես հեղինակը իւրակերպ մարտահրաւեր նետի. նախ՝ օրինակ վերցրէք եւ եթէ կարող էք, արժանւոյնս գնահատէք:

Աւարտելով ցանկանում եմ մէկ անգամ եւս ընդգծել, որ Սփիւռքում այսօր հաց վաստակելն աւելի հեշտ է, քան ետեղեռնեան դաժան տարիներին, սակայն այսօր էլ հայ մնալն ու հայ մեծացնել-կրթելն է դարձել չափազանց դժուար: Իսկ այդ դժուարին, նուիրական ու ազգահաճոյ գործում խիստ անհրաժեշտ են Պերճ Թէրզեաններն ու նրանց արգասաբեր գրիչները: Շնորհակալութիւն նրանց բոլորին բացարձակ նուիրումի ու հայ տեսակին լիարժէք հաւատարիմ լինելու, Արեւիս տակ Մարդ մնալու համար:

Երեւան, 10-30 Յունիսի, 2014

Դոկտ. ՍՈՒՐԵՆ Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

*ՌԱԿ Հանրապետական Վարչութեան ատենադպիր,
ՀՀ ԳԱԱ Պատմութեան ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող
Երեւանի Պետական եւ Գլաձոր Համալսարանների դասախօս*

«ԱՐԵՒ»Ի ԱՐԱՔԵՐԷՆ ԱՄՍՕՐԵԱՅ ՅԱԲԵԼՈՒԱԾԸ

Վերջերս Պրն. Պերճ Թերզեանի հեղինակութեամբ լոյս տեսած «Արեւ»ի Արաքերէն Յաւելուածը՝ գիրքը կրցանք անուղղակի ճամբով ունենալ, հակառակ որ իր նախորդ հրատարակութիւնները շնորհակալութեամբ ստացած ենք՝ մեզի հասցէագրուած:

Գրութեան մէջ կարգ մը հարցերու մասին կ'ուզենք առաւել տեղեկութիւններ տալ, պատմութիւնը ամբողջացնելու նպատակաւ, բաներ, որոնք կրնան վրիպած () ըլլալ հեղինակէն:

Նախ կ'ուզեմ անդրադառնալ գիրքին առաջին էջին վրայ գետեղուած «Բանաստեղծութեան Իշխան»՝ Վահան Թէքէեանի գրութեան, հաստատելու որ 1915 թուականը 1970, 1998 կամ 2014 չէ, քանի որ բարբերը, մտայնութիւնները, մօտեցումներն ու պարագաները յարատեւ կը փոխուին, աւելցնելով թէ Թէքէեան՝ ինք բացի կուսակցական քննադատութիւններէ ու խարագանումներէ զատ համայնքի որեւէ անդամ չէ վիրաւորած:

«Ծագում» բաժնին մէջ (էջ 21) հեղինակը գրած է, թէ Յովհաննէս Տէր Պետրոսեան իրեն ըսած կ'ըլլայ թէ «Արեւ»ի Արաքերէնով յաւելուած մը հրատարակելու կարելիութիւնը կայ եւ թէ այդ մասին քանիցս խօսած է «Արեւ»ի հրատարակութեան մարմնի պատասխանատու վարչութեան անդամներուն (իմա՝ նուաստիս) քանի 1988-էն ստանձնած եմ ՀԱՀ-«Արեւ»ի ատենապետութիւնը եւ 1992-էն ինծի վստահուած բովանդակութեան պատասխանատուութիւնը (ցայսօր), որոնք ընթացք չեն տուած: Արդարեւ Տէր Պետրոսեան հետոյ այդ մասին մի քանի անգամ խօսած է ու համաձայն գտնուիլս յայտնելէ ետք իրեն ըսած եմ, թէ հակառակ օգտակար և կարևոր ձեռնարկ մը ըլլալուն ենթադրուած ծախսերը մեր կարողութենէն վեր են, ուրեմն առաջարկեց կապ պահել ՀԲԸՄ-ի պատասխանատուին հետ եւ իր կարծիքը շօշափել. համաձայն գտնուեցայ:

Աւելի ուշ, երբ տեսանք թէ գաղափարները կը համընկնէին, անցանք գործնական քայլերու:

Կրկնություններ է խուսափելով, ըսեմ թե այս հանգրուանէն ետք առաջընթացը Պրն. Թերզեան մանրամասն ներկայացուցած է (կարգ մը ճշդումներ իր ժամանակին) մինչեւ «Շիջում» գլուխը:

Մայիս 2009 թիւին մէջ կողքի նկարին եւ Պրն. Թերզեանի առաջնորդող յօդուածին մասին, իբր բովանդակութեան պատասխանատու, տեղեկացուցին թէ հարցը կը վերաբերէր «Հայ-իրանական Յարաբերություններ»ուն որ անյարմար կը նկատուէր եգիպտա-իրանական ձգտեալ յարաբերութեանց պատճառաւ, ուստի հարցը ներկայացուցի վարիչ մարմնի նիստի ընթացքին ու յետ խորհրդակցութեան եօթ անդամի վրայ վեցը համաձայն գտնուեցան որ նկարը եւ յօդուածը վերցուին հրատարակութենէն:

Ուստի վարչութիւնը 24 Մայիս 2009-ին Պրն. Թերզեանն ու խմբագիր Դոկտ. Մոհամմէտ Ռէֆաաթը հրաւիրեց ժողովի, ուր երկարատեւ վիճաբանություններ տեղի ունեցան, ուր Պրն. Թերզեանն ու խմբագիրը ջանացին վստահեցնել, թէ ոչ մէկ վնաս չեն տեսներ հրապարակումին մէջ, սակայն վարչականները մնացին հաստատ իրենց որոշումին վրայ, բայց Պրն. Թերզեան, ինչպէս միշտ ինքզինք ատելի գիտակ, ամենագէտ ու գերադաս համարելով մեղադրեց բոլորի անգիտութիւնը՝ եւ մանաւանդ Ատենապետին, որ գաղութահայ կեանքին մէջ 64 տարիներու (2009-ին 59 տարի) ազգային, մշակութային, գեղարուեստական, թատերական, կուսակցական, վարչական, կազմակերպչական, հանրային ելոյթներով ու գրութիւններով, համեստօրէն ու առանց շեփորումի գեղուն գործունէութիւն ունեցած է (չեմ փափաքիր այլոց նման այս գրութիւնս ինքնակենսագրականի վերածել, քանի համոզուած եմ որ մեծ մարդիկ իրենց մտքով ու հոգիով են մեծ եւ ոչ թէ իրենք իրենց ցոյց տալով, ուստի ջանացած եմ այդպիսին ըլլալ), ինչպէս նաեւ միւս վարչականները, որոնք առաւել կամ նուազ վաստակ ունին ու յարգանք կը վայելեն:

Վարչականներս ջանացինք համոզել Պրն. Թերզեանը թէ, եթէ միլիոնէն մէկ համեմատութեամբ հաւանականութիւն ըլլայ, պիտի չուզէինք վտանգել մեր երկրորդ հայրենիքին մէջ ապահով, ամէն բարիք վայելող մեր առաւել նօսրացող գաղութն ու անդամները, բայց անօգուտ:

Այստեղ կ'ուզեմ անդրադառնալ հեղինակին էջ 53-ի վրայ գրածին, թէ Պրն. Եազըճեան դիմած է հանգստեան կոչուած նախկին դեսպանին ու «որպէս թէ» Ժխտական կարծիք յայտնած էր: Դեսպանը ըսած

էր. «Քաղաքական պատճառներով նախընտրելի է չհրապարակել». դիւանագիտական մօտեցում մը երկրին կացութեան գիտակ անձնատրութենէ մը:

Պրն. Նորայր Տեօվլէթեան առաջարկեց ապահովութեան պատկան գրասենեակի կարծիքը ունենալ, սակայն դրական պատասխան մը չկրցանք ունենալ:

Պրն. Թէրզեան ջանաց ինքզինք պարտադրել, անուղղակի նշելով յաւելուածի

դադրեցման հաւանականութիւնը, բայց Վարչութիւնը տեղի չտալով վերահաստատեց իր վճռականութիւնը:

Ուստի որոշուեցաւ Մայիսի վերջին թիւը հրապարակել խնդրաշարոյց յօդուածն ու նկարը վերցնել յետոյ, ու վարչութիւնը նոյնպէս շնորհակալութեամբ ողջունեց Յաւելուածի դադրեցումը ապագային նման հարցեր չունենալու եւ պատասխանատուութենէ ձերբազատուած ըլլալու գոհունակութեամբ:

Այստեղ կ'ուզեմ նշել, թէ այս առաջին անգամը չէր որ տարբեր հեղինակներու գրութիւններէն որոշ հատուածներ փոփոխութեան ենթարկուած կամ բոլորովին վերցուած ըլլան:

Քանի կը խօսիմ յօդուած հեռացնելու մասին, պիտի յիշեմ երկու դէպք՝ հայերէն «Արեւ»ի պարագային որ ազդած են վրաս.

Ա) 22 Սեպտ. 1998-ի թիւին մէջ անստորագիր լոյս տեսած էր Պրն. Պ. Թէրզեանի «Նոր Չափանիշներ» գրութիւնը Յովհաննէս Տէր Պետրոսեանի խմբագրութեան օրով որ մեծ անախորժութիւն ստեղծեց մեր շրջանակէն ներս, նեղացնելով ենթակայ ընտանիքը եւ ի մասնաւորի հոգելոյս Զաւէն Արքեպիսկոպոս Չինչիւնեանը (հեղինակին ինքնութիւնը չբացայայտեցինք), որ իբրեւ «Արեւ»ի բովանդակութեան պատասխանատու, զուսպ ու քաղաքավարի պախարակեց զիս այդպիսի յօդուած մը հրապարակած ըլլալու համար. ի յայտ եկաւ որ հեղինակը շրջանցելով հանգամանքս հաւանութիւնը ստացած էր վարչական անդամներէն միոյն ու ներկայացուցած խմբագիրին: Այս միջադէպէն ետք օր մը իրեն բարեկամաբար ըսի, թէ ինք չէ որ ամբողջ գաղութը պիտի դաստիարակէ:

Բ) Նոյնանման գրութիւն մը նոյն ճամբով առանց իմ բովէն անցընելու, թերթին մէջ տպագրուելէն ու մի քանի օրինակ ցրուելէ ետք, երբ տեղեկացայ պարագային մասին, անմիջապէս ցրումը կասեցուցի եւ այդ յօդուածը ուրիշով մը փոխարինելէ ետք կրկին

տպագրուեցաւ ու ցրումը կատարուեցաւ:

Այդ սպրդած թիւերէն հատ մը անցած էր Պրն. Թերզեանին ձեռքը, որ ընդվզած, այդ էջը պատճենահանեց եւ առաքեց բոլոր բաժանորդներուն: Չարմանալի մտայնութիւն... (ի դէպ, այդ յօդուածը չէ դրուած իր «Յետադարձ Անդրադարձ» հատորին մէջ): Այս պատճառաւ մեր երկար տարիներու սերտ բարեկամութիւնը շրջանի մը համար խաթարուեցաւ, սակայն նոյնը չեղաւ Հայերէն «Արեւ»ին եւ մեր շրջանակին հանդէպ իր դիրքորոշումի պարագային:

Այս պատահաբէն ետք, «Արեւ»ի մէջ իր հեղինակութեամբ լոյս տեսած միակը՝ «Սիրելի Օննիկին» յօդուածն էր 7 Սեպտ. 2005-ին, գրուած նուիրեալ անձի մը յիշատակին, որ սիրուած ու յարգուած էր բոլորէն ընդհանրապէս, իսկ մեր շրջանակէն մասնաւորապէս:

Էջ 25 ծանօթ. 8-ի մէջ կը նշէ. «ՀԱՀ-ի Վարչութիւնը տողերս գրողին ուղղուած 20 Դեկտ. 1999 թուակիր նամակով կը տեղեկացնէր, թէ Պրն. Նորայր Տէօվլէթեան այնուհետեւ պիտի կատարէր բովանդակութեան հետեւելու յանձնառութիւնը»:

Հետաքրքրական է գիտնալ, թէ այս մասին ՀԱՀ-ի Վարչութիւնը ինչո՞ւ, իբր ի՞նչ կամ ո՞վ այդ ալ նամակով պիտի տեղեկացնէր իրեն:

Պրն. Տէօվլէթեան բովանդակութեան հսկելու եւ ոչ թէ հետեւելու յանձնառութիւնը ստանձնեց կարճ շրջանի մը համար միայն, ապա այդ պարտականութիւնը վերադարձաւ տողերս գրողին:

Պէտք է նշել, թէ սկզբնական համաձայնութեան հիման վրայ, Յաւելուածը «Նուպար» Տպագրատունը պիտի տպէր պատասխանատուին համաձայնութիւնը ունենալէ յետոյ. (պատասխանատուն ըլլալու հանգամանքս չպարտադրեցի հրապարակել):

Դեկտ. Ռէֆաաթի՝ ՀԱՀ-ի վարչութեան ուղղուած 8 Յունիս 2009 թուակիր նամակը, որուն ակնարկած է հեղինակը (էջ 59), իբր թէ ինք կը հրաժարի պաշտօնէն, չենք ստացած եւ անիմաստ էր, քանի արդէն ուրիշ ուղղուած էր Յաւելուածի դադրեցումը, ուստի եւ իր գործունէութիւնը:

Գալով Դեկտ. Ռէֆաաթի 9 Յունիս 2009-ին Թեմական Ժողովին ուղղուած բողոքագիրին (էջ 60-65) Տէրը գիտէ որուն մտայնացումով ու ցուցմունքով (դժուար չէ կռահելը), պարզապէս վարկաբեկելու համար Պրն. Նուպար Սիմոնեանը, հաշիւ մաքրելու անարգ եւ ձախող փորձ մըն էր, քանի յարգելի Պրն. Նուպար Սիմոնեանը երկար տարիներ եղած է Կոկանեան Սրահի վարչական ապա ատենապետ (1988-2011), ՀԱՀ-«Արեւ»ի փոխ-ատենապետ, Գահիրէի Պատկառելի Թեմական

Ժողովի անդամ, Պատուարժան Քաղաքական (գործադիր) ժողովի ատենապետ (6 շրջան 13 տարի) եւ այժմու Պատկառելի Թեմական Ժողովի ընտրեալ ատենապետ. բան մը, որ շատ մեծ դժգոհութիւն պատճառած է Պրն. Թէրզեանին, որ հակառակ Թեմականի անդամ ըլլալուն, յայտարարած է եւ ներկայ չըլլար ժողովներուն:

12 Յունիս 2009-ի Թեմական ժողովի նիստին (էջ 65) Մոհամմէտ Ռէֆաաթի բողոքագրի ընթերցումին անտեղի ըլլալուն, ոչ միայն դաշնակցական ղեկավարը դէմ գտնուեցաւ, ոչ ալ Անդրանիկ Մեսրոպեանի՝ Նուպար Սիմոնեանին հետ ունեցած բարեկամական կապերը, այլ ժողովականներուն մեծամասնութիւնը, եթէ ոչ բոլորը, գայն անյարիր գտաւ:

Յաջորդող մի քանի տողերը Պրն. Թէրզեանի խօսքերն են (էջ 65) ի միջի այլոց. «Երբ Պրն. Ատենապետը հարցուց իմ կարծիքը, կը պատասխանէի. ամէնէն կարելորը ժողովը պատասխան պէտք է տայ ... ինչ պիտի գրուի պատասխան նամակին մէջ հարցուց Պրն. Ատենապետը. ճիշդ առիթն էր ներկայացնելու պատրաստած նամակիս նախագիծը: Վերջինս նամակը իւրովի կարդալէ յետոյ, լայն ժպիտով մը իր գոհունակութիւնը յայտնեց. շատ լաւ նամակ է ըսելով»:

Իսկ Պրն. Ատենապետին սոյն նամակը ինքնուրոյն կարդալն ու հաւանութիւն տալը առանց ժողովականներու քննարկման ենթարկելն ու հաւանութիւնը ստանալը եւ ապա գործադրելը հակակաւնոնագրական է ու կը նկատուի անվաւեր:

Այս առնչութեամբ պէտք է ըսել, թէ գրքոյկի հեղինակը իբր **«պատմագիր»** պէտք է ըլլար անաչառ ու ներկայացնէր նաեւ Պրն. Սիմոնեանի տարբերակը պատահարին առնչութեամբ եւ ոչ թէ բոլորն ձեռով պաշտպանէր իր հովանաւորեալը. ուստի հարկ է լրացնել այդ տարբերակի պակասը:

Երբ Պրն. Սիմոնեան գացած է «Արեւ»ի խմբագրատուն շատ քաղաքավարի Դոկտ. Ռէֆաաթին յայտարարելու, թէ ինք գործ չունի խմբագրատան մէջ ու պէտք է պարպէ տարիներ իր «սեփական» գրասենեակը նկատած բաժինը, պարոնը ի վերջոյ պաշտօնեայ մը, վարչութեան փոխ-ատենապետին հետ սկսած է խօսիլ անպատշաճ եւ ամօթալի ոճով, ուստի Պրն. Սիմոնեան ստիպուած ձայնը բարձրացուցած է ու վիճաբանութիւնը շիկացած է (զանց կ'առնեն Դոկտ. Ռէֆաաթի վատագոյն նախադասութիւնը նշելէ, թերեւս ապագային): Իսկ Տոքթ. Երզնկացեանի ընդվզումը (էջ 64) պէտք է հասկնալի ըլլայ բոլորին:

Պրն. Թերզեան գրքոյկին մէջ կ'արտայայտուի իրաւագործի, գիշողական մտայնութեան, հարազատներու անհասկնալի լեզուով խօսիլ եւայլն մասին:

Ինք պէտք է լաւ հասկնայ, թէ մենք է որ հարկադրաբար իրեն ըսենք այս բոլորը, հարց տալով, թէ ի՞նչ իրաւունք է, որմէ՞ զրկուած է, կամ ի՞նչ մտայնութիւն՝ իր յամառութիւնը՝, անհասկնալի լեզու, երբ ինք մեր խօսած լեզուն չուզեր հասկնալ, աւելցնելով. «Ուր մնաց խոնարհ վեհութիւնը»:

«Յաւելուած»ի Յունուար 2008-ի թիւին սեւագրութիւնը ըստ սովորականին կարդալու ատեն, նկատեցի որ Պրն. Թերզեան, առանց վարչութեան կարծիքը առնելու, ոչ ալ տեղեկացնելու, ինքզինքին **«հայկական նիւթերու խորհրդատու»** տիտղոսը տուած ու հրապարակած է: Խնդիր չյարուցանելու գիտակցութեամբ լռելեայն անցուցի, թերանալով վարչական ընկերներս տեղեակ պահելէ:

«Արեւ»ի Արաբերէն յաւելուածին դադրեցումէն ետք, Պրն Թերզեան միշտ ՀԲԸՄ-ի Ճանիկ Չագրը ֆոնտէն 100% ֆինանսաւորուած, «Արեւ»ի հոմանիշ «Արեգ» անունով կը հրատարակէ ամսաթերթը, Ապրիլ 2010-էն սկսեալ (վերջին թիւը որ ստացած ենք՝ թիւ 42, Յունուար 2014-ն է):

Հոս կը յայտարարեմ, թէ «Արեգ»ը «Արեւ»ի շարունակութիւնը չէ. առ ի գիտութիւն «Արեւ»ի Մայիս 2009-ի թիւէն ջնջուած «Հայ-իրանական Յարաբերութիւններ» յօդուածը հրատարակուեցաւ «Արեգ»ի մէջ առանց կողքի նկարին, որ արդէն ժամանակավրէպ էր:

«Արեւ»ի «Յաւելուած»ի շիջումով, Պրն. Թերզեան կը զրկուէր զայն 90%-ով ֆինանսաւորելու, ի հայրենիք եւ ի սփիւռս աշխարհի, թմրկահարելու պատեհութենէն, այն տպաւորութիւնը ստեղծելով, թէ կարծես իր անձնական ներդրումով է որ կը գոյատեւէ ան: Ի դէպ մենք 11 առաւել տարիներու ընթացքին չենք թերացած մեր երախտագիտութիւնն ու շնորհակալութիւնը յայտնելէ ՀԲԸՄ-ի վարչութեանց:

Ի վերջոյ գրքոյկին մէջ շատ միտքեր ու հատուածներ կան, որոնք վիճելի ու քննադատելի են, կամ հաստատելը իր կարգ մը անհատներու, հանգամանաւոր անձերու հետ ունեցած զրոյցները եւ անոնց յայտարարութիւնները, քանի որ անոնք կրնան ըլլալ բարեփոխուած կամ անճիշդ:

Հակառակ վերջին շրջանին ստեղծուած անհաճոյ մթնոլորտին, ներկայի ՀԱՀ-«Արեւ»ի վարչութիւնը, քինախնդրական բարդոյթ

չունենալուն ու բարեկամութեան սիրոյն «Արեւ»ի լայն էջերը տրամադրեց Պրն. Պ. Թերզեանի երկերու շնորհանդէսներուն, անոնց մասին եղած լայնածաւալ գրախօսականներուն եւ պարզեւատրումներուն. ուստի կ'ակնկալուէր նոյն վերաբերմունքը փոխադարձուած տեսնել եւ ոչ թէ վարկաբեկել փորձուած:

Շատերու համար անհասկնալի կը մնայ, թէ ինչո՞ւ Պրն. Թերզեան իր հրատարակութիւններէն գոնէ միոյն մէջ երախտագիտութիւն կամ շնորհակալութիւն չէ յայտնած, առնուազն մէկ տող գրելով «Արեւ»ի պատասխանատուներուն, որոնք թերթին էջերը տրամադրած են իր գրութիւններուն, որոնք իրեն աւելի վերջ առիթը տուած են զիրքերու մէջ հրատարակելու:

Եզրակացութիւն. այս ամբողջ թոհ ու բոհը յարգելի Պրն. հեղինակին մէկ գրութիւնը անպատեհ նկատելով՝ վերցնել համարձակած ըլլալն է, զոր ինք իբր «**բռնաբարուած**» թիւ կը ներկայացնէ (մուտքի բաժինին մէջ էջ 17). հիւանդագին մեծամտութեան արգասիք՝ պարգապէս:

Ընթերցողին դատողութեան կը թողունք մնացեալը, յիշելով ասոյթը, որ կ'ըսէ. «Ապակիէ տան մէջ ապրողը, պէտք չէ քար նետէ ուրիշի տան վրայ»:

Վերջացնելու համար կ'ուզեմ նշել, թէ՛ եթէ յիշեալ գրքոյկին մէջ հրապարակուած ամէն մէկ մտքին կամ հատուածին մասին անդրադառնամ, բացատրութիւն տամ կամ համեստ կարծիքս յայտնել փորձեմ, ստիպուած պիտի ըլլամ գրքոյկ մըն ալ ես հրատարակելու, զոր աւելորդ կը համարեմ:

Համբերութեան ջատագովը՝ ինք պէտք է օրինակ ծառայէ:

ԿԱՐՊԻՍ ԵԱԶԸՃԵԱՆ
«Արեւ», 24 Յունիս 2014

ԾԱՆՕԹ.- *Բնագրին լեզուն եւ ուղղագրութիւնը պահպանուած են նոյնութեամբ:*

المؤلف : بيرج ترزيان
الكتاب : ردّ على من يهمله الأمر
الناشر : المؤلف
الطبعة : الأولى ٢٠١٤
المطبعة : المطبعة الأفريقية ش.م.م
رقم الإيداع : ١٥٢٦٥ / ٢٠١٤
الترقيم الدولي : 978 / 977 / 90 / 1923 / 9

ANSWER To Whom It May Concern

africanpress@hotmail.com

Cairo - 2014

